

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

04.01– МКР. 510 “С” 2024.04.01. 056. ПЗ

ЮР’ЄВА АРТЕМА СЕРГІЙОВИЧА

2024 р.

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ННІ неперервної освіти і туризму

УДК 351:631.56:339.924

ПОГОДЖЕНО
Директор
ННІ неперервної освіти і туризму

Іван ГРИЦЕНКО

(підпис)

« _____ » _____ 2024 р.

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри виробничого та
інвестиційного менеджменту

Тетяна ВЛАСЕНКО

(підпис)

« _____ » _____ 2024 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**на тему: “Державна підтримка у сфері переробки
сільськогосподарської продукції в умовах євроінтеграції”**

Спеціальність: **281 “Публічне правління та адміністрування”**

Освітня програма: **“Публічне управління та адміністрування”**

Орієнтація освітньої програми: освітньо-професійна

Гарант освітньої програми
д. держ. упр., доцент

Оксана ЄВСЮКОВА

Керівник магістерської
кваліфікаційної роботи:
к. держ. упр., доцент

Анна ДЕРГАЧ

Виконав

Артем ЮР’ЄВ

КИЇВ – 2024

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ННІ неперервної освіти і туризму

ЗАТВЕРДЖУЮ

**В.о. завідувача кафедри виробничого
та інвестиційного менеджменту**

**к.е.н., доцент _____ Тетяна ВЛАСЕНКО
« _____ » _____ 2024 р.**

**ЗАВДАННЯ
ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТУ
Юр'єва Артему Сергійовичу**

Спеціальність **281 «Публічне управління та адміністрування»**
(шифр і назва)

Освітня програма **«Публічне управління та адміністрування»**

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна

Тема магістерської кваліфікаційної роботи: **«Державна підтримка у сфері
переробки сільськогосподарської продукції в умовах євроінтеграції»**

затверджена наказом ректора НУБіП України від 01.04.2024 р. №510 «С»
Термін подання завершеної роботи на кафедру 2024.11.15

Вихідні дані магістерської кваліфікаційної роботи: наукові праці, нормативно-правові акти, дані органів публічної влади, інформація з відкритих джерел тощо.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Поняття та наукові підходи до формування і реалізації державної підтримки у сфері переробки сільськогосподарської продукції.
2. Види та інструменти здійснення державної підтримки переробників сільськогосподарської продукції.
3. Зарубіжний досвід та кращі практики державної підтримки агровиробників розвинених країн світу.
4. Програми державної підтримки сільськогосподарських виробників та визначити проблеми їх реалізації в умовах євроінтеграції.
5. Механізм формування державних програм підтримки сільського господарства та проаналізувати очікувані результати від їх впровадження у 2024 році.
6. Інструменти цифровізації для надання державної підтримки сільгоспвиробникам.
7. Програми міжнародної технічної та грантової допомоги, рекомендації з удосконалення державної політики підтримки сільськогосподарських товаровиробників.

Дата видачі завдання «__» _____ 2024 р.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи _____ Анна ДЕРГАЧ

Завдання прийняв до виконання _____ Артем ЮР'ЄВ

РЕФЕРАТ

Юр'єв Артем. Державна підтримка у сфері переробки сільськогосподарської продукції в умовах євроінтеграції: магістер. кваліф. робота : спец. 281 «Публічне правління та адміністрування» / Юр'єв Артем Сергійович; НУБіП України; каф. публічного управління, менеджменту інноваційної діяльності та дорадництва; керівник А.В. Дергач, к.держ.упр., доц. – Київ, 2024. – 79 с.

Анотація. У магістерській кваліфікаційній роботі проаналізовані основні поняття та підходи до формування і реалізації державної політики підтримки у сфері переробки сільськогосподарської продукції, розкрито види й основні інструменти державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників. Розглянуто зарубіжний досвід державної підтримки сільськогосподарських підприємств. Проведено аналіз програм державної підтримки сільськогосподарських виробників та проблем їх реалізації, розглянуто механізми формування державних програм підтримки сільського господарства та зроблений аналіз очікуваних результатів у 2024 році. Розкриті деталі щодо впровадження інструментів цифровізації для надання державної підтримки переробникам сільськогосподарської продукції. Систематизовані програми міжнародної технічної та грантової допомоги для підтримки аграріїв у сфері переробки сільськогосподарської продукції. Запропоновано рекомендації з удосконалення державної політики підтримки сільськогосподарських товаровиробників

Ключові слова: державна підтримка, сільськогосподарські товаровиробники, переробка сільськогосподарської продукції, євроінтеграція, інструменти цифровізації, кредити, видатки, державний аграрний реєстр (ДАР), грантова допомога, товаровиробники, політика державної підтримки, аграрії.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДТРИМКИ У СФЕРІ ПЕРЕРОБКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ	8
1.1. Основні поняття та підходи до формування і реалізації державної політики підтримки у сфері переробки сільськогосподарської продукції.....	8
1.2. Види й основні інструменти державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників	14
1.3. Зарубіжний досвід державної підтримки сільськогосподарських підприємств	25
Висновки до розділу 1	33
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ВИРОБНИКІВ	35
2.1. Аналіз програм державної підтримки сільськогосподарських виробників та проблем їх реалізації.....	35
2.2. Механізм формування державних програм підтримки сільського господарства та аналіз очікуваних результатів у 2024 році	45
Висновки до розділу 2	48
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ НАПРЯМІВ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДТРИМКИ У СФЕРІ ПЕРЕРОБКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	50
3.1. Впровадження інструментів цифровізації для надання державної підтримки переробникам сільськогосподарської продукції.....	50
3.2. Програми міжнародної технічної та грантової допомоги для підтримки аграріїв у сфері переробки сільськогосподарської продукції	58
3.3. Рекомендації з удосконалення державної політики підтримки сільськогосподарських товаровиробників	62
Висновки до розділу 3	65
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72
ДОДАТКИ	78

ВСТУП

Враховуючи складну економічну ситуацію в країні, спричинену рядом факторів, серед яких основним є збройна агресія РФ, виникає особлива необхідність державної підтримки продовольчої безпеки, зокрема шляхом впровадження нових методів підтримки аграріїв, зокрема тих, що займаються переробкою сільськогосподарської продукції. Блокада частини морських та річкових портів, обстріли українських територій, проблеми страхування і логістики продовольчих товарів, в тому числі і через міжнародні збройні конфлікти в Лівані та Ізраїлі, робить підтримку агропромислового сектору першочерговою задачею. І якщо у довоєнні роки, подолання сировинної направленості аграрного експорту було у пріоритеті, шляхом стимулювання нарощення потужностей в сфері сільськогосподарської переробки, то сьогодні, більш важливою є задача збереження наявного потенціалу.

Найбільш дієвим інструментом державної політики у сфері захисту інтересів підприємств агропромислового комплексу, яким в тому числі через сезонність та іншу специфіку їх діяльності, користується держава, є надання субсидій, дотацій, різних видів допомоги із Державного бюджету. Однак, додаткові заходи щодо стимулювання і захисту українського переробника сільськогосподарської продукції також демонструють позитивний ефект, особливо у довгостроковій перспективі. Питання провадження ефективної політики підтримки з боку держави для сільськогосподарських товаровиробників, зокрема у переробній сфері, залишатиметься актуальним особливо на тлі євроінтеграційних процесів, доки Україна матиме експортоорієнтовану економіку зі значною часткою сільськогосподарської продукції в ній.

При написанні магістерської кваліфікаційної роботи були опрацьовані монографії, наукові роботи і публікації вчених, присвячені проблематиці надання державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам. Серед них, варто відмітити таких вчених, як Білоченко А. М., Болдуєв М. В., Голян В. А.,

Григор'єва Х.А., Жураковська Л.А., Кваша С. М., Мельник Л. Л., Петлюк Л. О., Русан В. М., Шибаніна О. В. та ін.

Метою магістерської кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо формування та реалізації державної підтримки у сфері переробки сільськогосподарської продукції в умовах євроінтеграції.

У магістерській кваліфікаційній роботі поставлені такі *завдання*:

– визначити основні поняття та наукові підходи до формування і реалізації державної підтримки у сфері переробки сільськогосподарської продукції;

– розглянути види та інструменти здійснення державної підтримки переробників сільськогосподарської продукції;

– систематизувати зарубіжний досвід та кращі практики державної підтримки агровиробників розвинених країн світу;

– проаналізувати програми державної підтримки сільськогосподарських виробників та визначити проблеми їх реалізації в умовах євроінтеграції;

– розглянути механізм формування державних програм підтримки сільського господарства та проаналізувати очікувані результати від їх впровадження у 2024 році;

– обґрунтувати інструменти цифровізації для надання державної підтримки сільгоспвиробникам;

– визначити програми міжнародної технічної та грантової допомоги, надати рекомендації з удосконалення державної політики підтримки сільськогосподарських товаровиробників.

Об'єктом дослідження магістерської роботи є процес формування та реалізації програм державної та грантової підтримки сільськогосподарських виробників у сфері переробки сільськогосподарської продукції в умовах євроінтеграції.

Предметом дослідження магістерської роботи є формування та реалізація державної політики підтримки сільськогосподарських виробників.

У магістерській кваліфікаційній роботі використані такі методи досліджень: узагальнення, абстрагування, статистичний, аналізу та синтезу, графічний, системний та ін.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження, отримані у магістерській кваліфікаційній роботі, можна надалі використати у практичній діяльності підприємств переробки сільськогосподарської продукції для одержання державної та грантової підтримки, а також в діяльності органів державної влади та освітньо-науковій діяльності університету.

Структура роботи. Магістерська кваліфікаційна робота викладена на 79 сторінках загального тексту. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Із 13 найменувань, містить 4 таблиці, 8 рисунків і 1 додаток.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДТРИМКИ У СФЕРІ ПЕРЕРОБКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

1.1. Основні поняття та підходи до формування і реалізації державної політики підтримки у сфері переробки сільськогосподарської продукції

Будь-яка проблематика та її вивчення має починатись із визначення та стандартизації основного категорійного апарату, що її стосується. А отже, розглянемо основні поняття обраної теми, такі як «державна політика», «аграрна політика», «державна підтримка», «агропромислове підприємство», «переробка сільськогосподарської продукції». Державна політика у найбільш повному формулюванні, розглядається як узгоджена діяльність органів державної влади, що спрямовується на досягнення встановленої мети у певному секторі чи галузі через методи впливу (правові, економічні, адміністративні), інструменти (інформаційні, фінансові, владні, структурні) та наявні у розпорядженні ресурси. Формування державної політики передбачає встановлення цільових орієнтирів та пріоритетів; визначення умов реалізації політики; розроблення послідовних завдань для реалізації вибраної політики; вибір відповідних інструментів і дій; діагностика проблемних ситуацій [13].

Державна політика складається з цілого ряду напрямків, таких як: економічна, соціальна, бюджетна, грошово-кредитна, податкова, інвестиційна, цінова, інституційних перетворень, зовнішньоекономічна, структурно-галузева та ін. Аграрна політика є частиною структурно-галузевого напрямку і є його важливою складовою. Вона передбачає наукове обґрунтування стратегії і тактики розвитку аграрних відносин, розробку шляхів економічного та соціального розвитку сіл.

У багатьох іноземних державах, особливо розвинутих, здійснюється протекціоністська політика щодо розвитку сільського господарства, зокрема, підтримка фермерів, дрібних сільськогосподарських товаровиробників,

обслуговуючих кооперативів через пільгове оподаткування, надання дешевих довгострокових кредитів, безпроцентних позик, дотацій, організовану закупівлю сільськогосподарської продукції, державного замовлення [5].

Державна політика в аграрному секторі в умовах сталого розвитку має на меті одночасно досягнення як продовольчої, так і екологічної стійкості та безпеки, що, у свою чергу, є гарантією довгострокової позитивної динаміки економічного розвитку. Але ключові напрями в умовах повномасштабної війни дещо змінюються та мають орієнтуватися на збереження ефективності ланцюга «виробництво – переробка – зберігання – постачання населенню продуктів харчування», що є більш вузько напрямленим процесом. Збереження такої ефективності можливе за рахунок державної підтримки.

Державна підтримка в узагальненому розумінні є передачею ресурсів держави чи місцевих органів самоврядування окремим суб'єктам господарювання. Однак, вона може полягати в державному сприянні за допомогою системи нематеріальних заохочень, таких як цифрові сервіси, консультації компетентних органів, тощо. Державна підтримка сільськогосподарських підприємств, що займаються переробкою, полягає в наданні податкових пільг, прямих дотацій, наданні пріоритету в елекропостачанні в період нестачі і т.п.

Підприємство, що займається переробкою сільськогосподарської продукції і зберіганням продуктів такої переробки потрапляє під категорію «агропромислового підприємства». Виходячи із структури АПК, до підприємств агропромислового комплексу можна віднести:

1) підприємства сільського господарства (рослинництво, тваринництво), водного господарства та мисливства;

2) підприємства, що виробляють засоби виробництва та обслуговують АПК (сільськогосподарського машинобудування, хімічної промисловості, комбікормової і мікробіологічної промисловості, наукового обслуговування, сільськогосподарського і меліоративного будівництва);

3) підприємства зі збереження, переробки та реалізації

сільськогосподарської продукції (сховища, харчової промисловості, легкої промисловості, торгівлі, транспортування).

Переходячи до аналізу визначення «агропромислове підприємство» існує певна неузгодженість думок науковців (табл. 1.1). Однак, попри цю неузгодженість, два ключових моменти присутні у всіх визначеннях. Зокрема це поєднання промислового виробництва (переробки) і сільськогосподарської сфери.

Таблиця 1.1

Підходи до визначення поняття «агропромислове підприємство»

Автор	Визначення
Ніценко В.С.	це вертикально інтегрований суб'єкт господарювання, який поєднує виробництво сільськогосподарської продукції з її промисловою переробкою, зберіганням та реалізацією, а також може надавати послуги та виконувати роботи
Качан Є.П.	в одному господарстві поєднуються сільськогосподарське і промислове виробництво, тобто зусилля раніше відокремлених, але взаємопов'язаних галузей для підвищення ефективності виробництва
Мельник Л.Л.	це, насамперед, спеціалізоване підприємство, що об'єднує виробництво, промислову переробку та зберігання сільськогосподарської продукції
Божидай І.І.	це вертикально інтегрований суб'єкт господарювання, що об'єднує сільськогосподарське і промислове виробництво, має у своїй структурі певні підрозділи з обслуговування АПК, збереження, переробки чи реалізації агропромислової продукції

Джерело: складено автором на основі [5, 15, 17, 22].

Україна завжди була аграрною державою та очолювала списки лідерів серед найбільших сільськогосподарських імпортерів до ЄС, мала світове лідерство за темпами зростання імпорту до ЄС сільськогосподарської продукції. Це зумовлено не лише значними площами чорнозему, одного з найбільш родючих ґрунтів, та одним з найсприятливіших кліматів для ведення аграрного бізнесу, а й працею аграрних виробників. До початку повномасштабної війни Україна вважалася одним з найбільших постачальників зерна в Європі, а також була одним з лідерів виробництва

соняшникової олії. Надзвичайно успішним і багатим на врожай видався 2021 р., рекордний збір зернових, зернобобових та олійних культур сягав понад 106 млн тон, став абсолютним максимумом за всю історію нашої держави. У 2022 р. планувалося отримати результат на рівні 115-118 млн. т., проте через агресію рф світ опинився на межі продовольчої катастрофи. Значна кількість країн опинилася у важкому становищі: через високу інфляцію та посуху мільйони людей перебувають на межі голоду. На цьогорічний урожай зерна в Україні негативно вплинув погодні фактор, а також окупація територій державою-агресором.

Унаслідок нападу рф дрібні виробники втратили фінансову і товарну ліквідність, а експорт продукції значно ускладнився. Не дивлячись на поступове відновлення процесів кредитування і страхування, в т.ч. від військових ризиків, ситуація на ринку переробників залишається важкою. З огляду на це серед пріоритетних напрямів роботи Мінагрополітики є запровадження державних програм підтримки наших сільськогосподарських виробників [4].

Сезонність аграрного виробництва, наявність часового проміжку часу між здійсненням витрат та отриманням результатів виробництва, залежність результатів сільськогосподарського виробництва від природно-кліматичних умов зумовлюють необхідність державної підтримки товаровиробників і субсидування виробництва. В той же час, значний обсяг субсидій та величезна кількість пілг не завжди забезпечують прибутковість сільськогосподарської діяльності і мають негативний вплив на діяльність аграрних підприємств. Виробництво високоякісної продукції з використанням органічних добрив, дотриманням етичних норм, екологічних стандартів та принципів сталого розвитку потребує значних інвестицій, які багатьом вітчизняним сільськогосподарським підприємствам, насамперед малих і середніх форм господарювання, є недоступними [4].

Подальша глобалізація економіки та поглиблення євроінтеграції зумовлюють нові вимоги до розвитку економічних процесів в Україні. Як

особливо важливе для України постало питання державної підтримки сільського господарства. Досвід європейських країн підтверджує, що розвиток фермерства має соціальний характер. Основними питаннями, які вирішуються в рамках Спільної аграрної політики Європейського Союзу, є забезпечення продовольчої безпеки, створення робочих місць та збереження ландшафту. В Україні ж у розвитку сільського господарства, зокрема середніх і малих товаровиробників, як стратегічних підприємницьких структур аграрного сектору економіки, переважає бізнесове спрямування, тоді як соціальній та екологічній складовим не приділяється достатньої уваги. Відсутність системних підходів державної політики до вказаних питань посилює різницю між рівнем конкурентоспроможності вітчизняних і зарубіжних товаровиробників. Тому державна підтримка сільськогосподарських підприємств України являє собою об'єктивну необхідність підвищення їх конкурентоспроможності [18].

Сучасна державна політика підтримки аграрного сектору економіки України характеризується хаотичністю, неоднорідністю структури, постійною зміною векторів та відсутністю стійкої тенденції до зростання. Державне регулювання та національна політика в галузі підтримки аграрного сектору економіки не просто повинні бути дієвою з точки зору показників економічної та соціальної ефективності, а й стимулювати становлення України як аграрної держави [21].

Варто зазначити про те, що державна підтримка аграрного сектору в Україні має бути достатньою, щоб забезпечити гарантії мінімальної прибутковості сільського виробництва, а також сприяти можливостям аграрних підприємств запроваджувати новітні, енергозберігаючі технології у виробництво, для збереження потенціалу земельних ресурсів і їх захисту для майбутніх поколінь. Держава повинна підтримувати розвиток сільських територій, створювати сприятливі умови для підприємництва на цих територіях як сільськогосподарського так і інших галузей виробництва, що дасть можливість диверсифікувати виробничу діяльність сільських жителів,

підвищить зайнятість в сільських регіонах, і знизить рівень внутрішньої та зовнішньої трудової міграції, насамперед, молоді. Важливе місце займає міжнародна державна підтримка, а саме забезпечення та розширення експортного потенціалу нашої країни і захисту вітчизняних інтересів як на національному, так і міжнародному рівнях. Держава повинна якомога швидше втрутитись в дану ситуацію, і розробити низку нормативно-правових, інституційних та фінансово-економічних механізмів для підтримки аграрної галузі, і захисту вітчизняного сільгоспвиробника. Це так званий економічний патріотизм, завдяки якому розвивається вітчизняна економіка, і країни гарантують своїм громадянам продовольчу безпеку, забезпечують умови для розвитку та життєдіяльності [25].

Перспективним є питання розвитку аграрного сектору економіки України для забезпечення належного рівня продовольчої безпеки в умовах сучасної фінансово-економічної та політичної ситуації України, сформованої внаслідок військового конфлікту, світової пандемії та євроінтеграції, населення. Держава, виконуючи свої функції у різних сферах розвитку, є стабілізуючим фактором суспільного зростання в цілому, оскільки виступає суб'єктом ринкових відносин, поєднуючи в собі особливості виробника, споживача, покупця, продавця, інвестора, кредитора та боржника. Відтак створення сприятливих умов для всіх учасників ринкових відносин є основним завданням держави. Аграрна політика, у поєднанні зі всіма іншими видами державної політики, слугує економічним інструментарієм забезпечення продовольчої безпеки, а тому потребує розробки ефективних механізмів її реалізації, аналізу результативності стратегічного планування та діючих інструментів підтримки та стимулювання розвитку аграрного сектору [27].

На противагу дослідженням вітчизняних науковців, деякі зарубіжні науковці вважають, що діяльність сільгоспвиробників не є більш ризиковою, ніж діяльність підприємців у інших галузях, і тому аграрній галузі не потрібен значний обсяг державної підтримки. Американський науковець К. Едвард зазначає, що державна підтримка сільського господарства здійснює

негативний вплив на економіку країни та функціонування сільгоспвиробників, оскільки пільги та субсидії не спонукають фермерів застосовувати інновації, впроваджувати заходи щодо скорочення та оптимізації витрат, диверсифікації виробництва та інші заходи, що необхідні для ефективної діяльності сільськогосподарських виробників у конкурентному середовищі. К. Едвард зазначає, що заможні товаровиробники стають ще заможнішими, а малі та середні сільгосппідприємства занепадають. Державні програми допомоги, на думку дослідника, притупляють дію ринкових механізмів і завдають економічної шкоди, зокрема сприяють неефективному землекористуванню, вибору для вирощування сільськогосподарських культур, перевиробництву та призводять до недостатнього контролю та неефективного планування витрат. І. Мітчелл та А. Бейкер також виокремлюють негативний вплив державної підтримки аграрної галузі на діяльність сільгоспвиробників. Дослідники зазначають, що на фоні існуючих глобальних проблем, зокрема зміни клімату, соціально-економічної нестабільності та міграції, існують кращі напрями використання мільярдів євро, ніж на сільськогосподарські субсидії, які стримують розвиток аграрної галузі. Вчені також підкреслюють, що підтримка Європейським Союзом розвитку сільського господарства своїх країн-членів є перешкодою для функціонування аграрного виробництва в багатьох інших країнах світу [14].

1.2. Види й основні інструменти державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників

Розглядаючи теоретичні підходи до державної політики підтримки в Україні, було виділено напрями, форми та методи її реалізації. На сучасному етапі державна політика підтримка сільського господарства відбувається за такими напрями: фермерські господарства; галузі тваринництва, садівництва і виноградарства, закупівля техніки вітчизняного виробництва. Згадані напрями реалізуються через відповідні програми Міністерства

аграрної політики та продовольства України. Для вказаних напрямів підтримки використовуються прямі, непрямі та опосередковані форми підтримки. Прямі форми реалізуються через надання кредитів, субсидій та компенсацій частини витрат на страхування врожаю. Непрямі – через проведення інтервенції сільськогосподарської продукції, встановлення внутрішніх закупівельних цін та митних тарифів з метою підтримки вітчизняних товаровиробників. Опосередковані – реструктуризація і списання заборгованості зі сплати податків та зборів, встановлення спеціальних режимів оподаткування, державне стимулювання науково-дослідної діяльності.

Державна підтримка аграріїв реалізується за допомогою адміністративних та економічних методів. Адміністративні методи включають в себе антимонопольне регулювання, контроль за дотриманням норм і стандартів екологічної безпеки, раціональне використання земельних ресурсів. Економічні методи – пільгове оподаткування та кредитування, субсидювання сільськогосподарської продукції, нормування витрат на виробництво. Практично державна підтримка, яка є складовою аграрної політики, здійснюється через наступні державні інституції: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство аграрної політики та продовольства України і Державна податкова служба (рис. 1.1) [18].

Існує декілька джерел державної підтримки сільгоспвиробників, а саме:

1) пряма бюджетна підтримка у вигляді субсидій та дотацій (сума видатків, що передбачена в Державному бюджеті України за бюджетною програмою «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників»);

2) податкові пільги (оцінені як різниця між потенційним та фактичним податковим навантаженням підприємств аграрного сектору, що виникає внаслідок спеціального режиму оподаткування єдиним податком 4 групи спрощеної системи оподаткування, оскільки цей податок «замінює» податок на прибуток і земельний податок; до 2017 р. для аграріїв найбільшим джерелом податкових пільг був спеціальний режим сплати ПДВ в сільському

господарстві, згідно якого сільгоспвиробники мали право залишати ПДВ з продажу своєї продукції для відшкодування вхідного ПДВ та для інших виробничих цілей);

3) державне втручання в ціноутворення (заходи державної політики, що впливають на ціну реалізації аграрної продукції; запровадження експортних або імпорتنних квот чи мит, адміністративного регулювання цін, квотування внутрішнього виробництва, відшкодування ПДВ при експорті продукції тощо).

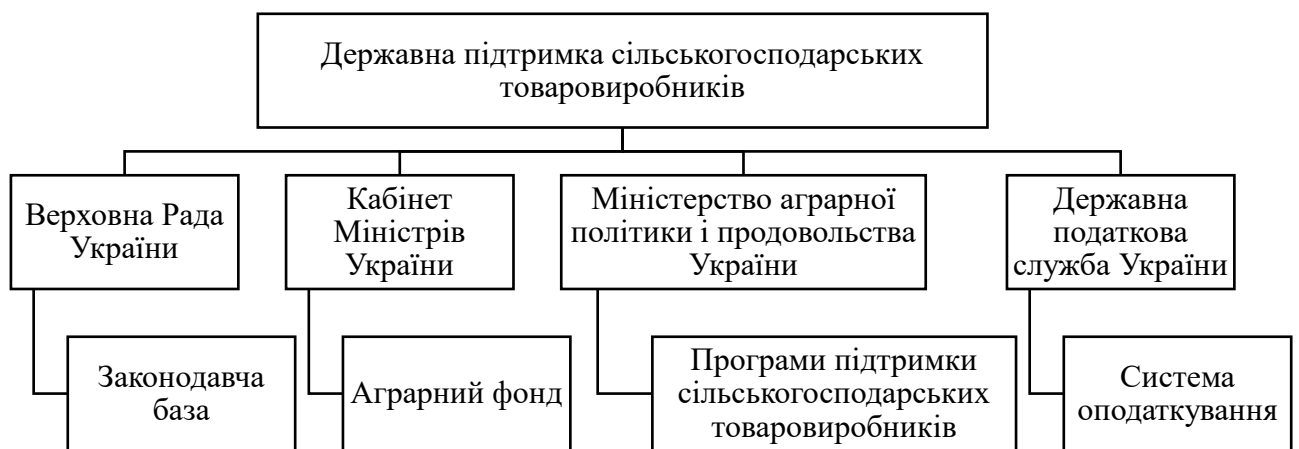

Рис. 1.1. Державна політика підтримки сільського господарства України

Джерело: складено автором за даними [18].

Починаючи з 1998 р., основним джерелом державної підтримки аграріїв в Україні є податкові пільги. Зараз – це єдиний податок 4-ої групи спрощеної системи оподаткування, до 2017 р. діяв ще спеціальний режим оподаткування ПДВ в сільському господарстві. Починаючи з 2017 р. Україна відмовилася від непрямой державної підтримки в сільському господарстві, зокрема яка надавалась шляхом спеціального режиму оподаткування ПДВ, і почала більш широко запроваджувати механізми прямої державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників.

Цінова підтримка через втручання в ціноутворення посідала 2 місце, хоча знедавна цього стало значно менше. Далі майже однакового порядку йдуть пряма та непрямая бюджетна підтримка. В цілому, оціночна сукупна

державна підтримка за 2021 р. оцінювалась у 19,3 млрд грн (пряма бюджетна підтримка, податкові пільги та цінова підтримка), і такий же обсяг очікувався в 2022 р. Майже завжди значні обсяги підтримки у вигляді податкових пільг і бюджетної підтримки нівелювались державним втручанням в ціноутворення на ринку аграрної продукції в Україні [26]. Для розрахунку сукупного розміру підтримки всього аграрного сектору до вищеперерахованих форм підтримки додають ще так звану непряму підтримку або бюджетні видатки на підтримку надання загальносекторальних послуг, за методологією ОЕСР, або на заходи «зеленої скриньки» за методологією Світової організації торгівлі. Це включає в себе фінансування, наприклад, фітосанітарних і санітарних заходів, підвищення кваліфікації кадрів, аграрну освіту та науку, дорадництво тощо.

Позитивною є динаміка розвитку методів прямої державної підтримки, в тому числі й дрібних сільськогосподарських товаровиробників, на противагу багаторічній практиці підтримки великих суб'єктів господарювання аграрного сектору (шляхом реалізації непрямих методів державної підтримки). До складу чинників, котрі знижують результативність функціонування досліджуваного механізму, слід віднести й постійні зміни підходів до пріоритетних напрямів державної підтримки розвитку аграрного сектору, що, відповідно, ускладнює організаційну складову в частині донесення інформації безпосередньо до суб'єктів господарювання аграрного сектору щодо умов та строків отримання підтримки в розрізі чинних програм. Позитивною є динаміка розширення напрямів державної підтримки в 2024 р., котрі спрямовані на забезпечення результативності концептуальних складових сталого розвитку аграрного сектору (економічної, соціальної, екологічної), та зміна підходу щодо реципієнтів – отримувачів державної підтримки, до складу яких включені як юридичні, так і фізичні особи – суб'єкти господарювання аграрного сектору [24].

Наявні форми й методи державної підтримки за безліччю програм і заходів мають бути замінені на цілісну систему державної підтримки та захисту галузі з використанням кращого досвіду країн ЄС і використанням

відповідних механізмів та інструментів. Для малих та середніх господарств доцільно застосовувати бюджетну підтримку через: збільшення інвестицій у розвиток людського капіталу, соціальної сфери та інженерної інфраструктури; агроекологічні заходи; стимулювання регіональних програм розвитку та специфічних агровиробництв. Зазначене забезпечить розвиток аграрного сектору економіки України як висококонкурентної сфери у світовому вимірі та зростання доходів виробників і сільських жителів. Із метою врахування дії глобальних процесів необхідною є реалізація системи управління, яка б забезпечила ефективне функціонування економіки держави. Її доцільно розглядати в площині структурно-комплементарного підходу, згідно з яким сталого розвитку національної економіки в контексті впливу глобальних процесів досягають на основі реалізації системи заходів щодо визначення базових векторів дії, стратегічних пріоритетів та інструментів регулювання [21].

В умовах сучасної ринкової економіки узгодження інтересів економічних суб'єктів АПК досягається за допомогою їх стимулювання і мотивації, які здійснюються з використанням державних форм регулювання. Державне регулювання АПК являє собою процес впливу на його розвиток за рахунок створення можливості суб'єктам господарювання здійснювати прибуткову діяльність та покращувати свої конкурентні позиції. Однією з форм державного регулювання є державна фінансова підтримка, яка є основним механізмом реалізації державної політики в АПК та супроводжується створенням сприятливих економічних, організаційно-правових та інших умов розвитку аграрного виробництва. Україна, як і більшість європейських країн, здійснює заходи з надання державної підтримки аграрному сектору економіки (рис. 1.2).

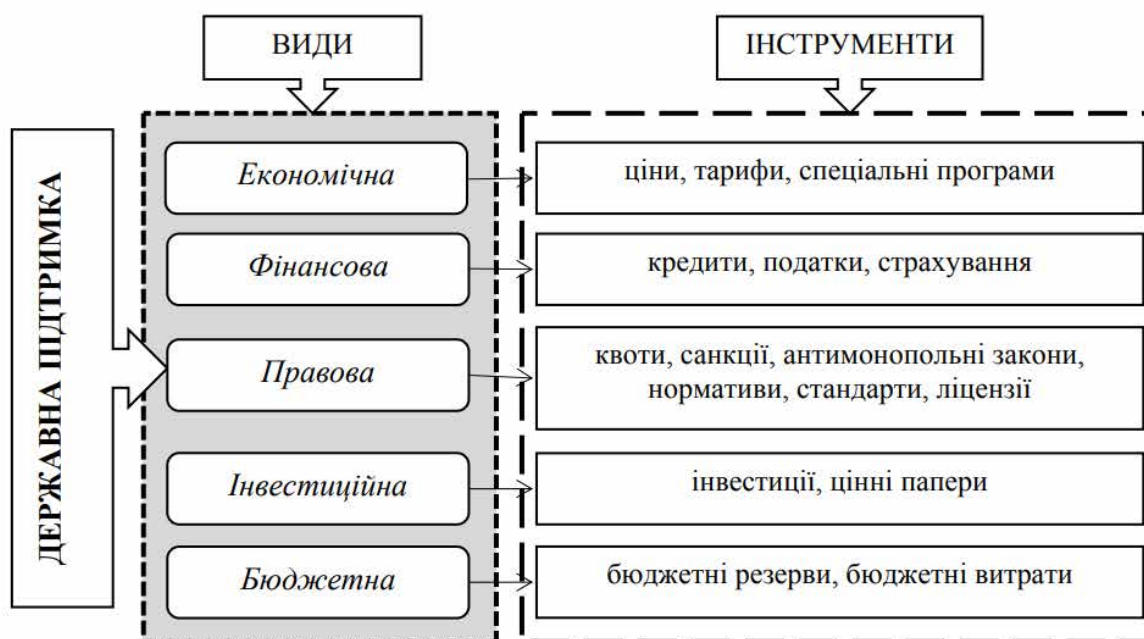

Рис. 1.2. Види й інструменти державної підтримки сільськогосподарського виробництва

Джерело: [16].

Вітчизняний механізм державного регулювання сільського господарства характеризується різноманітністю та різноплановістю використання різних інструментів впливу. Багато з них застосовуються у різних країнах з різними рівнями розвитку економіки, однак принцип дії в окремих країнах має багато спільного, а от форми та методи застосування різняться за своєрідністю та масштабом реалізації. Також дані відмінності зумовлені національними особливостями розвитку сільського господарства, рівнем продуктивних сил, позиціями країни на світовому аграрному ринку й іншими факторами [27].

Відповідно до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004 р., державна підтримка суб'єктів аграрного бізнесу надається у формі державного регулювання гуртових цін, товарних інтервенцій, фінансових інтервенцій, тимчасового адміністративного регулювання цін, бюджетної позики, кредитної субсидії, лізингової субсидії, бюджетної дотації та часткової компенсації вартості

сільськогосподарської техніки й обладнання вітчизняного виробництва. Не зважаючи на диференційний підхід надання державної підтримки аграрному сектору України, вона є недосконалою, суперечливою та такою, що не дозволяє здійснювати перспективне бюджетне планування державної підтримки аграрного виробництва, не забезпечує повноцінний розвиток галузі на базі сучасних інноваційних технологій, а тому не створює умови для підвищення економічного потенціалу країни.

Державна підтримка має надаватись з найбільшою ефективністю, сприяти розвитку виробництва, окремих форм господарювання й сільських територій. Для цього вкрай необхідна розробка сучасної методики визначення ефективності бюджетних програм, яка б включала оптимальні вітчизняні та міжнародні оцінки порівняння і слугувала б підґрунтям для розробки державних програм. Діючі форми й методи державної підтримки за безліччю програм і заходів мають бути замінені на цілісну систему державної підтримки та захисту галузі з використанням кращого досвіду країн ЄС і задіянням відповідних механізмів та інструментів. На основі прийняття державної цільової програми пріоритетами в цьому напрямі мають стати:

- стійке й гарантоване забезпечення населення хлібом і хлібопродуктами та виконання експортних зобов'язань; в основу забезпечення програми має бути покладено комплексне розв'язання проблеми продовольчого зерна через адресне постачання товарних господарств насіннєвим матеріалом підвищених репродукцій високо врожайних сортів і державний протекціонізм у впровадженні новітніх технологій;

- забезпечення населення молоком та молокопродуктами, що має за мету комплексне розв'язання проблеми через створення повноцінної кормової бази, забезпечення племінним молодняком високопродуктивних порід; державний протекціонізм і підтримку впровадження сучасних технологій;

- забезпечення населення м'ясом та м'ясопродуктами, що передбачає комплексне розв'язання проблеми, а саме через створення повноцінної кормової бази; забезпечення племінним молодняком високопродуктивних

порід; державний протекціонізм і підтримку впровадження сучасних технологій;

– задоволення потреб країни в цукрі завдяки комплексному розв'язанні проблеми галузі, забезпеченню товарних господарств високоякісним насіннєвим матеріалом, державному протекціонізму у постачанні необхідних матеріальними ресурсами, державній підтримці впровадження високоефективних технологій та забезпечення прибутковості галузі й виробництва цукрової сировини [8, с. 67-70].

Важливою проблемою в сучасних умовах господарювання також є недостатнє кредитування аграрних підприємств. Однією з важливих складових фінансового забезпечення аграрного сектора економіки є державна підтримка підприємств через механізм здешевлення відсоткової ставки по кредитам аграрним підприємствам. Однак цей механізм через відсутність коштів у держави не вирішує проблемних питань у кредитуванні сільського господарства. Фінансова підтримка підприємств АПК з боку держави шляхом використання механізму здешевлення кредитів стала невіддільним і важливим компонентом загальної системи фінансового забезпечення АПК. Одним із ефективних інструментів державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників є пільгове кредитування. Пільгові кредити надаються виключно на конкурсній основі у межах встановлених за регіонами лімітів для часткової компенсації ставки за кредитами за рахунок коштів державного бюджету. При видачі пільгового кредиту сільгоспвиробникам комерційні банки обов'язково враховують наявність гарантованих умов для їх погашення. Процедура часткової компенсації процентної ставки за кредитами комерційних банків, які надаються аграрним підприємствам, здійснюється за такою схемою:

1. Аграрні підприємства отримують кредит у банківській установі під заставу майна та повинні сплатити суму запозичених коштів й відсотки.

2. Аграрні підприємства можуть подати заявку на одержання компенсації до Департаменту агропромислового розвитку обласної

держадміністрації.

3. Департамент агропромислового розвитку обласної держадміністрації подає рішення про надання компенсації до Мінагполітики.

4. Мінагполітики подає розпорядження про виділення коштів до Державної казначейської служби.

5. Державна казначейська служба виділяє кошти до головного управління в області, саме управління в області перераховує кошти (компенсацію відсотків) безпосередньо підприємству.

Однак, механізм часткової компенсації відсоткової ставки за кредитами, наданими сільгоспвиробникам, є надто громіздким внаслідок значної кількості учасників, що значно ускладнює процедуру отримання пільгового кредиту та збільшує час його оформлення банківськими установами. Кредитне забезпечення АПК, окрім інших факторів, суттєво залежить від суми коштів державного бюджету, спрямованих на програму здешевлення позик АПК. Чинний механізм здешевлення кредитів із державного бюджету є ефективним інструментом підвищення їх доступності для сільськогосподарських та інших підприємств АПК. На етапі становлення вітчизняної системи сільськогосподарського кредиту слід продовжити період дії державної програми, попередньо її вдосконаливши, враховуючи можливості цифрових технологій [25]. Середні відсоткові ставки банків, під які суб'єкти господарювання АПК залучали кредити, становили 14-16% річних. Це хоч і не суттєво висока ставка, однак і вона не стимулює агробізнес брати кредити. Проблема тут полягає не лише у значній маржі, яку банки змушені брати за надання кредитів, а насамперед у високій ризикованості агробізнесу, а також відсутності ефективного бізнес-планування проєктів, під які можна було б запропонувати кредити зі значно меншим відсотком [20].

Для підтримки сільськогосподарських товаровиробників з метою забезпечення посівної кампанії, а також підтримки та активізації підприємницької діяльності у період дії воєнного стану Уряд, за ініціативою Президента України, вніс низку змін до Державної програми «Доступні

кредити 5-7-9%». Мінфін закликає представників бізнесу та банківські установи активно долучатися до реалізації нововведень. Програму реалізує Фонд розвитку підприємництва. Єдиним учасником ФРП є Уряд України в особі Міністерства фінансів України, що координує усі аспекти діяльності Фонду. Так, 12.03.2022 р. постановою Кабінету Міністрів України були внесені зміни до Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» з розширенням можливостей підтримки суб'єктів підприємництва – сільськогосподарських товаровиробників, передусім, для забезпечення фінансування ними посівних робіт.

Програма розширена на середні підприємства з річним доходом до 50 млн євро (раніше було 20 млн євро) та на великі підприємства з річним доходом більше 50 млн євро незалежно від кількості працюючих. Максимальна сума кредиту для всіх суб'єктів підприємництва збільшена з 50 млн грн до 60 млн грн з урахуванням групи пов'язаних компаній. Процентна ставка – 0% річних. Цілями кредитування є: інвестиційний кредит на придбання сільськогосподарської техніки, кредит на поповнення обігових коштів для придбання насіння, добрив та паливно-мастильних матеріалів. Строк кредиту – 6 місяців. Термін подачі заявки на участь у програмі – до 31.05.2022 р. Розмір кредитної гарантії – 80% від суми кредиту суб'єкта мікро, малого та середнього підприємництва (крім суб'єктів великого підприємництва) [16].

Також, Уряд ухвалив рішення про надання фінансової підтримки мікро, малому та середньому бізнесу на відновлення частково або повністю зруйнованих внаслідок бойових дій виробничих потужностей. Агропідприємства також зможуть розраховувати на таку підтримку. Підприємці зможуть отримати кредит на відновлення виробничих потужностей під 9% терміном до 5 років на суму до 60 млн грн (без урахування раніше виданих кредитів за програмами держпідтримки). Виконання зобов'язань за такими кредитами частково (до 80%) забезпечуватиметься державною гарантією.

Одержувачі пільгових кредитних ресурсів повинні відповідати встановленим умовам кредитування фінансовими установами:

- виробничі потужності підприємства зруйновані повністю чи частково, або викрадені внаслідок війни чи окупації (що підтверджено документально);
- підприємство здійснювало господарську діяльність протягом року до широкомасштабного наступу РФ (що підтверджено даними річної фінзвітності станом на 1.01.2024 р.);
- відновлювальні виробничі потужності розташовані не ближче 50 км від зони бойових дій, не знаходяться під окупацією.

Крім того, постановою Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28 і від 14 липня 2021 р. № 723» від 29.07.2022 р. № 916 пролонговано з 6 місяців до 12 місяців кредити за ставкою 0 % річних, які надавалися під посівну кампанію.

Таким чином, аналіз шляхів і методів реалізації державної підтримки сільськогосподарського виробництва дав змогу виокремити п'ять основних її видів: економічну, що втілюється в практичну діяльність шляхом встановлення та регулювання цін і тарифів, а також провадження спеціалізованих програм; фінансову, інструментами втілення якої є сфери кредитування, страхування й оподаткування; квоти, санкції, нормативи, стандарти, ліцензії й антимонопольні закони є інструментами втілення правового виду; інвестиційна державна підтримка здійснюється за рахунок залучення у сільськогосподарське виробництво інвестицій – як вітчизняних, так і зарубіжних, – а також випуском спеціалізованих цінних паперів; втілення на практиці бюджетної підтримки стає можливим за рахунок акумулювання у сільськогосподарське виробництво бюджетних резервів, а також включенням коштів, спрямованих на допомогу розвитку зазначеної галузі до переліку витрат бюджету на відповідний період.

Основними проблемними аспектами розробки та надання державної підтримки аграрному виробництву виявлено такі: відсутність системного характеру та узгодженості програми з пріоритетними напрямками розвитку

сільського господарства; несталість та короткотривала спрямованість; непрогнозованість і несвоєчасність виплат з боку держави, а також щорічне недовиконання фінансових програм; недосконалість та недостатня дієвість законодавчих актів, які регулюють питання надання державної підтримки сільськогосподарському товаровиробнику.

Для нарощення обсягів та підвищення ефективності державної підтримки сільгоспвиробників, необхідно зосередитися на трьох типах державної підтримки:

- цільовій частковій підтримці інвестицій для малих та середніх сільгоспвиробників у виробництва з високою доданою вартістю (зокрема не в зернові та олійні культури) за допомогою кредитних субсидій у вигляді грантів (часткова компенсація кредиту) та/або компенсації відсоткової ставки по кредиту;

- підтримці функціонування агенції з часткової кредитної гарантії задля покращення доступу до кредитів та підтримки продуктивних інвестицій малими та середніми сільгоспвиробниками;

- підтримці у навчанні фінансової грамотності та поширенні знань для підвищення обізнаності цільової групи щодо можливостей диверсифікації виробництва; підвищенні спроможності цільової групи складати вдалі інвестиційні пропозиції.

1.3. Зарубіжний досвід державної підтримки сільськогосподарських підприємств

Інструменти прямої державної фінансової підтримки аграрного сектору використовуються практично у всіх економічно розвинених країнах, проте їх рівень і структура різні. Основною метою прямого фінансування є державне регулювання структури виробництва в сільському господарстві, а також підтримка виробників в районах з несприятливими кліматичними умовами. Найбільша частка прямих платежів в структурі витрат на підтримку аграрного

сектору економіки спостерігається в Норвегії, Австралії, США і ЄС. В галузевому розрізі найбільша частка витрат припадає на рослинництво в США, Канаді, ЄС, на тваринництво – в Фінляндії, Норвегії, Швейцарії [3].

Найбільш ефективною системою державної підтримки аграрного сектора є система США, де в 2020 році одна третина всіх сільськогосподарських підприємств отримала фінансові виплати в різних формах. Система державної підтримки у США комплексна та різноспрямована. Першим напрямом є пільгове кредитування. «Закон про сільськогосподарські позики», який був прийнятий у 1916 р., забезпечив формування кооперативних банків, що надають кредитні ресурси фермерським господарствам. На початок 2021 р. розмір активів сільськогосподарської кредитної системи США, що забезпечується державою, перевищував 280 млрд. дол. [9].

Другим напрямом є страхування сільськогосподарських ризиків. Акцент в підтримці аграріїв в США сфокусований саме на страхуванні сільськогосподарських ризиків. Це передбачено «Законом про сільське господарство 2014», який скасував так звані «прямі антициклічні виплати». В США існує кілька десятків різних програм захисту аграріїв. USDA пропонує фермерським господарствам більше шістдесяті різних варіантів прямої і непрямой допомоги, дванадцять з них визначені «Законом про сільське господарство 2018». При цьому 70% державної підтримки витрачається на програму SNAP - продовольчу підтримку населення [9].

Значна частина безпосередньої підтримки сільськогосподарських виробників спрямована на страхування врожаю та мінімізацію сільськогосподарських ризиків – близько 9% від загального бюджету державної підтримки. Наприклад, загалом на реалізацію сільськогосподарського закону 2014 року передбачено понад 900 млрд. дол., на реалізацію закону 2018 року – близько 430 млрд. дол. Дев'ять відсотків від цих сум – це більше 100 млрд. дол. [9]. В рамках державної підтримки агрострахування значно частина коштів витрачається на субсидування

страхових платежів фермерів. В середньому держава оплачує 62% платежу. Субсидується страхування більш ніж 100 культур, основні серед них – кукурудза, соя і пшениця. Понад 70% коштів, що виділяються на підтримку страхування та мінімізацію ризиків, отримують фермерські господарства, які вирощують саме ці культури. Система страхування сільськогосподарських ризиків передбачає близько 80% - захист аграріїв від падіння доходу, 20% - від неврожаю.

Третім напрямом є функціонування антиризикових програм ARC та PLC, які спрямовані на мінімізацію втрат від неврожаю або низьких цін на продукцію. Програма ARC (Agriculture Risk Coverage - покриття сільськогосподарських ризиків) передбачає отримання аграріями субсидій, якщо їх дохід з одного акра падає нижче гарантованого рівня. Програма PLC (Price Loss Coverage – покриття цінових збитків) передбачає надання субсидії, якщо середні ціни на пшеницю, сою, кукурудзу та інші агрокультури падають нижче базових. Програми дозволяють фермерським господарствам покривати збитки в розмірі 85% від величини базового покриття. Основними бенефіціарами державних дотацій в США є великі агрокомпанії. В рамках найбільших програм підтримки агровиробництва ARC і PLC 60% субсидій отримують 10% найбільш великих агровиробників. На частку 15% найбільших аграрних господарств припадає 85% державних дотацій [9].

Аналіз закордонної практики вказує на те, що уряди розвинених країн, як: країни ЄС, Австралія, Канада, США та інші здійснюють активну державну підтримку аграрного сектору економіки, так як від його стану залежить продовольча безпека країни [50, с. 320-321]. Країни з розвинутим агросектором поступово переходять на моделі непрямої підтримки. В країнах ЄС традиційно використовуються субсидії двох видів – як пов'язані з виробництвом, так і прямі платежі за використання ресурсів. Поширеним механізмом державної аграрної політики в багатьох країнах є субсидування аграрного сектору [13, с. 229].

Порівняння різних моделей, що застосовуються провідними учасниками

світового ринку, наведено в табл. 1.2. Країни ЄС ще в 1962 р. затвердили Спільну аграрну політику (САР), яку затверджують на кожні наступні 7 років. Вона спрямована на: підтримку фермерів та підвищення продуктивності аграрного сектору; захист фермерів ЄС та забезпечення достойного рівня життя в сільській місцевості; допомогу боротьбі зі змінами клімату та стале управління природними ресурсами; підтримку сільських територій та ландшафтів країн ЄС; забезпечення життєстійкості сільської економіки, шляхом сприяння робочих місць у сільському господарстві, та інших суміжних галузей економіки. САР є спільною політикою для всіх країн ЄС і фінансується за рахунок бюджету ЄС.

Фінансування аграріїв здійснюється за рахунок двох фондів у рамках бюджету ЄС: Європейського фонду гарантування аграрного сектору та Європейського аграрного фонду розвитку сільських територій. Це так звана двоступенева система фінансування: I ступінь – це прямі виплати, які спрямовуються фермерам, що вживають природоохоронних заходів, застосовують інноваційні та енергозберігаючих технології, для збереження клімату, різноманітних культурних ландшафтів та сталому виробництву і, як наслідок, призводить до того, що сільськогосподарський сектор Європи стає більш екологічним, II ступінь – спрямований на підтримку програм розвитку сільських територій, – ці гроші передають в першу чергу регіонам.

Так, Польща вважається аграрною країною, де сільське господарство становить значну частину економіки за рівнем виробництва та зайнятості. 47% усіх земель у Польщі використовується для ведення сільського господарства, 36% населення проживає в сільській місцевості. Фінансування аграрного сектору передусім спрямовується на: розширення виробництва сільського господарства, інвестиції в сучасні технології та вдосконалення стандартів з метою підвищення конкурентоспроможності сільського господарства і його адаптації до зміни клімату. Фермери країн ЄС використовують банківські позики для інвестицій у модернізацію матеріально-технічних засобів та обладнання.

Моделі субсидування аграрного сектору: міжнародний досвід

Модель підтримки сільського господарства	Переваги та перспективи	Недоліки та обмеження
Підтримка за рахунок прямих субсидій (ЄС)	Великі можливості контролю за агросектором та економікою в цілому; Гарантія достатнього рівня запасів та зменшення впливу сезонних цінових коливань поряд з збільшенням фінансової стійкості ферм.	Значне навантаження на бюджет, майже невідоме для країн, що розвиваються, та пов'язаний з цим значний рівень податкового навантаження.
Відмова від прямої підтримки (Нова Зеландія)	Зниження державних витрат зменшує тиск на інвестиції та послаблює податкове навантаження; Значне підвищення продуктивності на рівні ферм; Витіснення менш ефективних галузей тими, що мають кращі фізико-географічні та кліматичні умови для розвитку.	Зниження можливості контролю за сільським господарством; Короткострокові шоки для економіки та закриття значної кількості ферм; Непопулярність реформи серед фермерів та населення.
Заміна прямої підтримки страховим захистом (США)	Зниження ризику банкрутства та підвищення стійкості сільськогосподарських виробників до циклічних та сезонних коливань; Створення гарантованого рівня доходів, що допомагає уникнути бідності.	Нерівномірність розподілу страхової підтримки, отримання більшого розміру страхової винагороди більшими за розміром або обсягом виручки фермами.
Кредитна підтримка (Канада)	Потенційне збільшення вартості обладнання на одну людину, збільшення ефективності використання ресурсів і продуктивності праці через поступове заміщення людської праці машинною; Підвищення попиту на висококваліфікованих працівників збільшує рівень їх заробітних плат.	Потенційна концентрація боргів в агросекторі та збільшення державної частки на кредитних ринках. Скорочення попиту на малокваліфіковану та сезонну робочу силу знижує рівень добробуту сільського населення та сприяє більшим темпам урбанізації.
Підтримка науково-дослідних робіт (Нідерланди)	Підтримка власних наукових розробок знижує імпорт технологій та збільшує виробництво продукції з високою часткою доданої вартості; Підвищення врожайності.	Може зменшувати мотивацію до фінансування власних науково-дослідних робіт та розробок; Відсутність видимих результатів реформи в короткостроковому періоді.

Джерело: [13].

Наприклад, Польща є одним із найбільших одержувачів підтримки за програмою Спільної аграрної політики, у 2019 р. вона отримала загальну суму 4,5 млрд. євро, з них прями платежі (так звані «погектарні» виплати та інші витрати на підтримку ринкових механізмів) програми EAGF I-го ступеня підтримки склали 3,42 млрд. євро), в рамках II-го ступеня програми EAFRD на фінансування проектів з розвитку сільських територій – 1,09 млрд. євро на підтримку ринку [31].

Істотний вплив на аграрну політику Франції надає цивілізована мережа профспілок, які піклуються про умови праці та життя фермерів, а також про збереження «мінімального рівня доходів» навіть у випадку неврожаю або природних катаклізмів. Своєрідною є й податкова система: розрахунок доходу, що підлягає оподаткуванню, проводиться виходячи з даних земельного кадастру, витрат виробництва, врожайності сільгоспкультур і продуктивності худоби, середніх показників вартості продукції. Визначальне місце в системі кредитного забезпечення сільського господарства належить банку «КредіАгріколь». Механізм дії пільгових кредитів для сільського господарства побудований на принципі державного погашення банком різниці між договірною процентною ставкою і ставкою пільгової позики, наданої конкретному фермеру. Крім уряду діяльність французьких фермерів також підтримує й Євросоюз через Єдину сільськогосподарську політику. Франція отримує близько 17-20 % від загального бюджету. У середньому одне господарство отримує близько 12 тис. євро субсидій на рік [43].

Франція, яка виробляє 18% від сільськогосподарської продукції з 28-ми країн ЄС. Підтримка за програмою Спільної аграрної політики є стабільною основою для економічного розвитку в аграрному секторі Франції. Вона відіграє важливу роль у підтримці доходів фермерів та їх інвестиційної діяльності. Загалом, в 2019 р. Франція отримала загальну суму 9,5 млрд євро, з них прями платежі (так звані «погектарні» виплати та ринкові механізми) склали (7,47 млрд євро), в рамках II-го ступеня програми EAFRD на фінансування проектів з розвитку сільських територій – 2,07 млрд євро.

Загальний доступ до кредитів аграріїв у Франції є сприятливим завдяки здоровому банківському сектору та низьким відсотковим ставкам. Крім того, французькі фермери можуть розраховувати на групу фінансових радників з високим рівнем спеціалізації аграрного сектору та давніми традиціями у наданні кредитів сільському господарству. Фінансові потреби у сільському господарстві Франції забезпечуються як на національному, так і регіональному рівні.

Спільна аграрна політика також відіграє важливу роль для фермерів Німеччини. Німеччина отримала 6,1 млрд євро на розвиток сільського господарства в 2019 р., з них виплата гарантійного фонду EAGF склали 4,91 млрд євро, а в рамках фонду EAFRD – 1,16 млрд євро. За рахунок інвестиції в рамках EAFRD в 2019 р. було профінансовано на понад 800 млн євро проєктів. У межах ЄС-28 Німеччина є основним ринком органічних харчових продуктів, роздрібний продаж якого становить 9,5 млрд євро. В органічному сільськогосподарському виробництві Німеччина посідає перше місце серед виробників ЄС. Федеральне міністерство охорони навколишнього середовища заявляє, що органічним фермерам будуть збільшені механізми підтримки, щоб підвищити їх конкурентоздатність, особливо, в рамках поставленої цілі досягнення органічного землеробства до 20% до 2030 року, в рамках стратегії Федерального уряду «Органічне землеробство - дивлячись вперед» [31].

Фінансова підтримка уряду Австралії надається фермерам, як правило, для компенсації збитків спричинених природними або техногенними чинниками – головним чином, це довгі періоди посухи (на всій території Австралії поєднується зрошення і сухе землеробство), пожежі, повені або деякі інші стихійні лиха. При цьому урядові дотації надаються лише у тому разі, коли збитки у зв'язку зі стихійним лихом терпить велика кількість господарств у регіоні. Така підтримка може мати різні форми прояву: короткострокові кредити за низькими відсотковими ставками, гранти та ін. Держава також надає податкові пільги фермерам для компенсації амортизації

сільськогосподарського обладнання. Наостанок для захисту національного агросектору уряд застосовує систему особливих платежів та імпорتنих мит. Що стосується оподаткування, то виробники багатоманітних видів сільськогосподарської продукції сплачують податки за різними ставками. Так, наприклад, цукрова промисловість не має податкових пільг, тоді як виноробство має певні плюси в оподаткуванні.

Ефективність політики державної підтримки аграрних підприємств Канади є важливим фактором благополуччя держави і основою сталого соціально-економічного розвитку. Продукти харчування канадського виробництва в усьому світі визнані найвищими стандартами якості та безпечності. Аграрний сектор Канади створив 12,5% робочих місць по всій країні, є рушієм економіки, особливо в сільських громадах. Продовольча політика Канади спрямована на виконання своїх зобов'язань відповідно до Цілей сталого розвитку Організації Об'єднаних Націй, включаючи боротьбу з голодом, зміцнення здоров'я, скорочення харчових відходів та заохочення стійкої харчової системи [23].

Сільське господарство Канади отримує суттєву державну підтримку (щороку вона варіюється від 6 до 8 млрд. дол.), хоча вона в рази менша, ніж у країнах ЄС. На безпосереднє субсидування фермерів уряд Канади витрачає понад один мільярд дол. США. Однак, такі низькі показники завдячують особливій канадській системі державної монополії на закупівлю сиру, молока, птиці, яєць під назвою «управління поставками». Зумисне створені державні компанії регулюють пропозицію цих товарів на ринку, контролюючи внутрішнє виробництво та звужуючи імпорту за допомогою високих мит, що можуть сягати 200%. Ця система, з одного боку, дає змогу Канаді уникнути прямого субсидування сектору, а з іншого – вадить споживачам, адже через державне регулювання, ціни на завершальний продукт у Канаді від 30 до 300% вищі, ніж в інших країнах. Покупці з власної кишені високими цінами здійснюють підтримку національного виробника.

Однією з пріоритетних сфер політики державної підтримки аграрних

підприємств в Канаді є нівелювання різних аграрних ризиків. Ключовою в цьому напрямку є програма страхування прибутку сільськогосподарських підприємств. Програмою гарантується отримання аграрієм прибутку в розмірі не менше 70% середньої маржі за 5 останніх років. Якщо прибуток менше, фермеру виплачується компенсація. Окрім того, в рамках державної підтримки агропромислового комплексу, значна увага в Канаді приділяється фінансуванню науково-дослідних робіт, тому щорічно держава інвестує сотні мільйонів доларів США в різні наукові дослідження і розробки в галузі розвитку сільського господарства [23].

Таким чином, державне регулювання та підтримка сільськогосподарських товаровиробників у провідних країнах світу є пріоритетними напрямками економічної політики розвинених країн світу. Головною метою державної підтримки аграрних підприємств є підвищення конкурентоспроможності сільгоспвиробників на внутрішньому і зовнішньому ринках, передусім за рахунок модернізації і створення сприятливих умов для розвитку аграрної екосистеми країни, а також посилення орієнтації виробників на прибуток [14]. На основі вивчення зарубіжного досвіду для удосконалення державної підтримки аграрних підприємств в Україні можна запропонувати збільшити обсяги фінансування субсидій фермерським господарствам на 1 га площі ріллі, дотацій на придбання сільськогосподарської техніки; забезпечити фінансування розвитку виробничої та соціальної інфраструктури на селі, аграрної освіти, маркетингу і просування української сільськогосподарської продукції за кордон; передбачити достатнє бюджетне фінансування на проведення науково-дослідних робіт, пов'язаних з розробкою нової техніки та технологій.

Висновки до розділу 1

Розглянуто теоретичні основи, категорій апарат та наукові підходи вітчизняних та зарубіжних вчених до формування та реалізації державної політики підтримки сільського господарства. Дослідження більшості з них

спрямоване на необхідності запровадження різних інструментів підтримки сільгосптоваровиробників, що зумовить стимулювання виробництва аграрної продукції та збільшення її експорту на світовий ринок.

Встановлено, що основними формами державної підтримки сільськогосподарських виробників є пряма бюджетна підтримка у вигляді субсидій та дотацій, податкові пільги та державне втручання в ціноутворення. Одним з дієвих інструментів фінансового забезпечення аграрного сектора економіки є державна підтримка сільгоспвиробників через механізм здешевлення відсоткової ставки по кредитах. Завдяки реалізації державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» сільськогосподарські товаровиробники змогли забезпечити фінансування посівної кампанії.

Здійснено аналіз різних моделей субсидування аграрного сектору, що застосовуються провідними країнами світу. Аналіз кращих закордонних практик свідчить, що наявні в Україні форми й методи державної підтримки за безліччю програм і заходів мають бути замінені на цілісну систему державної підтримки та захисту галузі з використанням відповідних механізмів та інструментів. Державна підтримка має надаватись з найбільшою ефективністю, сприяти розвитку виробництва, окремих форм господарювання й сільських територій.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ВИРОБНИКІВ

2.1. Аналіз програм державної підтримки сільськогосподарських виробників та проблем їх реалізації

Завдяки співпраці держави та аграрного сектору Україна має потенціал стати одним з провідних експортерів сільськогосподарської продукції у світі. Важливо зазначити, що український аграрний сектор демонструє стійкість і здатність до відновлення. Незважаючи на численні випробування, українські фермери продовжують працювати, забезпечуючи продовольством як свою країну, так і світ. Конкурентна позиція української сільськогосподарської продукції на міжнародному ринку залишається нестійкою через незавершені процеси адаптації до європейських стандартів, вимог якості та безпечності харчових продуктів, а також через нестабільні торгові відносини з країнами-імпортерами. Недостатнє технічне і технологічне оновлення сільського господарства підвищує вартість використання невідновлюваних природних ресурсів, збільшує залежність виробництва від екологічних та кліматичних умов, обмежуючи доступ аграріїв до фінансових ресурсів. Сезонність виробництва ставить вимогу до залучення значних обсягів іноземного капіталу, близько 100 млрд грн щорічно.

Ситуація в аграрному секторі висуває ряд викликів, серед яких головними є необхідність покращення умов для ведення бізнесу та впровадження змін на державному рівні, що можуть підвищити конкурентоспроможність продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках. Також стоїть питання продовольчої безпеки держави та наближення до європейської аграрної політики. На сьогоднішній день залишаються невирішеними питання вдосконалення форм і методів державної підтримки, створення ефективних інструментів для допомоги товаровиробникам задля досягнення ними рівня забезпечення та стандартів виробництва для їх доступу

до світового аграрного ринку.

Державна підтримка виробників товарів залежить від аграрної політики країни загалом, яка повинна бути націлена на динамічний та ефективний розвиток не лише сільськогосподарського виробництва, але й на підвищення рівня життя населення. Визначення аграрної політики як окремої галузі в загальній економічній політиці держави обумовлене особливостями аграрного виробництва та специфікою регулювання аграрних відносин.

Загальна державна підтримка сільського господарства через фінансові інструменти, такі як бюджетні асигнування і податкові пільги (бюджетні трансфери), в Україні залишається досить помірною. Ця підтримка відзначається невеликими обсягами прямої державної допомоги, але значними податковими пільгами. Близько 90% від загальної суми бюджетних трансферів, наданих сільськогосподарським виробникам, припадає на податкові пільги, зокрема завдяки спеціальному режиму оподаткування ПДВ у цьому секторі. Несистематичне планування бюджетних витрат і затримки у виплатах, а також поширена корупція і непрозорість у розподілі бюджетних коштів суттєво підірвали довіру виробників до програм прямої бюджетної підтримки та заважають ефективному розвитку сільського господарства України та обмежують її конкурентоспроможність на Європейському та світовому ринках. Для підтримки вітчизняних виробників у 2024 р. держава передбачила наступні програми та напрями:

- малі аграрії, що обробляють до 120 га на деокупованих територіях, матимуть можливість отримати безповоротну допомогу в розмірі 8 тис. грн за кожний гектар. На контрольованих територіях ця сума складе 4 тис. грн.;
- фермери, які мають від 3 до 100 корів, можуть отримати по 7 тис. грн. за кожну тварину. Тим, хто утримує від 5 до 500 голів кіз та овець, надається по 2 тис. грн. на одну голову;
- Програма з компенсації до 50% вартості відновлення та будівництва меліоративних систем. Максимальна сума допомоги становитиме до 26,5 тис. грн. на 1 га оброблюваних земель, що підлягають гідротехнічній меліорації,

виключаючи вартість дощувальних машин;

- компенсація вартості вітчизняного сільськогосподарського обладнання складає до 25%. Програма розповсюджується на техніку, придбану з квітня 2024 р., за умови, що вона включена в перелік Міністерства економіки України;

- Програма з компенсації до 80% витрат на виконання робіт з розмінування;

- агропідприємці, які займаються обробкою земель площею до 500 га, мають можливість отримати кредитну гарантію через Фонд часткового гарантування кредитів у сільському господарстві. Завдяки цій програмі, виробники мають змогу зменшити суму застави під кредит вдвічі.

Агропромисловий комплекс має продовжувати розвиватися за рахунок залучання інвестицій. Серед різноманітних сфер реалізації інвестиційних проектів: переробка, зберігання та перероблення зернових і технічних культур (21%), овоче- та фруктосховища (9%), перероблення сільськогосподарської сировини (7%), багаторічні насадження (5%), зрошення (4%) [32]. Розвиток кооперації та інтеграції у виробництві, реалізації, переробці та використанні сільськогосподарської продукції; зосередження виробництва сільськогосподарської продукції в тих сферах і організаціях, які забезпечують максимальне виробництво якісної продукції при мінімальних витратах на її виробництво і доставку до споживачів; та створення спеціалізованих зон товарного виробництва сільськогосподарської продукції, серед інших чинників, зумовлюють актуальність налагодження міжрегіональних продовольчих зв'язків [33].

Міністерство аграрної політики та продовольства України наразі реалізує низку ініціатив, спрямованих на розвиток аграрного сектору, зокрема посилення співпраці з ЄС у розвитку сільських територій, диверсифікації сільської економіки та підвищення середнього доходу населення. Велику увагу слід приділити проведенню інформаційно-просвітницької кампанії. Це й планування регіональних днів розвитку села, семінарів, круглих столів із

залученням усіх зацікавлених сторін. З метою заохочення розвитку малих і середніх підприємств у сільській місцевості, в т.ч. несільськогосподарського виробництва, а також сільськогосподарської кооперації, необхідно також збільшити сільськогосподарську консалтингову діяльність [33].

У 2022 р. українські аграрії зіткнулися з низкою викликів, які підвищили попит на кредитування. Основними причинами цього стали:

- зниження цін на вироблену продукцію, що зменшило доходи фермерів і вимагало додаткових коштів для підтримки операцій;
- зростання витрат на логістику, що ускладнило транспортування продукції;
- проблеми з реалізацією продукції, які могли бути спричинені як внутрішніми, так і зовнішніми факторами;
- здорожчання засобів виробництва, добрив і засобів захисту рослин (ЗЗР), що підвищило собівартість аграрної продукції.

Додатково, руйнування та пошкодження сільськогосподарської техніки, а також потреба у власному транспорті й енергоефективних рішеннях, підсилили попит на інвестиційне фінансування. Законом України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» Мінагрополітики, як головному розпоряднику бюджетних коштів, передбачено видатки для підтримки розвитку агропромислового комплексу за наступними бюджетними програмами:

КПКВК 1201450 «Забезпечення функціонування Фонду розвитку підприємництва» на яку передбачено видатки загального фонду в сумі 18,0 млрд гривень. У межах цієї ініціативи Міністерство економіки реалізує державну програму «Доступні кредити 5-7-9 %», що покликана полегшити доступ малих і середніх підприємств, включаючи аграрний сектор, до банківських кредитів. Програма передбачає можливість отримання позик за зниженою відсотковою ставкою відповідно до Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 р. № 28 (з урахуванням змін,

внесених постановою від 14.03.2023 р. № 229).

У відповідь на останні виклики сьогодні, програма здешевлення вартості фінансування «5-7-9%» стала однією з найбільш дієвих для українських аграріїв. Ця програма пропонує пільгові кредитні умови, що дозволяють фермерам отримувати необхідні кошти для підтримки та розвитку свого бізнесу в умовах економічної нестабільності. Її популярність свідчить про те, що такі фінансові інструменти є важливими для забезпечення стійкості аграрного сектору.

З метою полегшення доступу мікро-, малих та середніх підприємств в сфері сільського господарства до кредитних ресурсів, у постанові Кабінету Міністрів України від 16.02.2022 р. № 125 було створено Фонд часткового гарантування кредитів у сільському господарстві, далі – Фонд. Цей Фонд буде співпрацювати з державною програмою 5-7-9% і надаватиме сільськогосподарським товаровиробникам, які володіють не більше 500 га землі, часткові гарантії на кредити. Такі гарантії надаватимуться на період до 10 років у розмірі до 50% від непогашеної суми основного боргу перед фінансовою установою. Це значно знизить ризики для банків, що кредитують малих аграріїв. Робота Фонду разом із існуючою програмою 5-7-9% забезпечить потужнішу систему підтримки для невеликих фермерів (рис. 2.1).

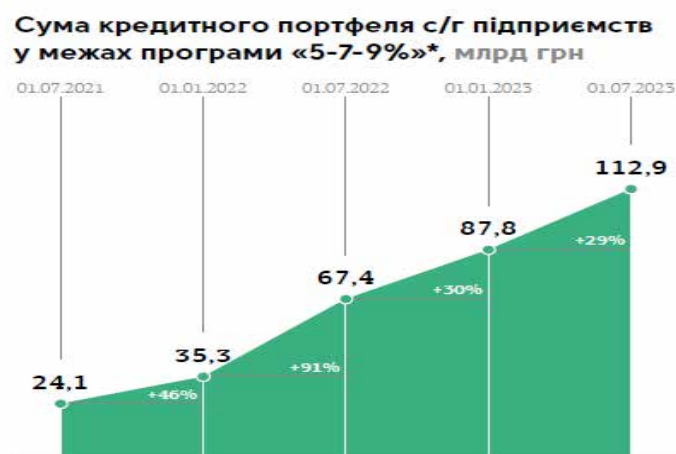

Рис. 2.1. Сума кредитного портфеля с/г підприємств у межах програми «5-7-9%», млрд. грн

Джерело: [37].

Мінагрополітики постійно проводиться робота щодо пошуку фінансових ресурсів для підтримки українських сільськогосподарських товаровиробників та активно залучається міжнародна фінансова та технічна допомога в рамках діяльності проектів міжнародної технічної допомоги.

КПКВК 2801580 «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» у сумі 205,0 млн грн загального фонду, які розподілені за напрямками:

1) Державна підтримка для сільськогосподарських виробників, які використовують меліоровані землі, та водокористувацьких організацій становить 200 млн грн. Розподіл цих коштів здійснюється відповідно до Порядку використання державного бюджету для надання підтримки, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11.10.2021 р. № 1070 і оновленого постановою від 20.10.2023 р. № 1110.

2) Для сімейних фермерських господарств передбачено додаткову фінансову підтримку обсягом 5 млн грн у формі доплати єдиного соціального внеску. Ці кошти використовуються згідно з Порядком надання додаткової фінансової підтримки, що визначено постановою Кабінету Міністрів України від 22.05.2019 р. № 565, через механізм доплати для користі застрахованих осіб - членів і голів сімейних фермерських господарств.

КПКВК 2801460 «Надання кредитів фермерським господарствам» у сумі 80 млн грн спеціального фонду. Механізм використання цих коштів затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 25.08.2004 р. № 1102, що регулює порядок використання бюджетних коштів для підтримки фермерських господарств. Це правило було оновлено згідно з редакцією від 01.03.2007 р. № 349.

Програма «Підтримка фермерських господарств та інших виробників сільськогосподарської продукції» з кодом КПКВК 2801500, має бюджет у розмірі 796 млн грн, що належить до спеціального фонду. Ці кошти витрачаються згідно з Порядком використання, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 16.08.2022 р. № 918. Додатково сільськогосподарські виробники можуть скористатися державними

програмами фінансової підтримки, що здійснюються Міністерством економіки, а саме:

КПКВК 1201350 передбачає надання грантів для створення чи розвитку бізнесу, зокрема в галузі садівництва, ягідництва, виноградарства та тепличного господарства. Загальний бюджет програми становить 1,370 млрд грн, з яких 479,5 млн грн виділено саме на ці напрями. Процедури надання грантів для цих галузей визначаються постановою Кабінету Міністрів України від 21.06.2022 р. № 738 «Деякі питання надання грантів бізнесу».

КПКВК 1201310 передбачає часткову компенсацію вартості сільськогосподарської техніки та обладнання, вироблених в Україні, з видатками спеціального фонду обсягом 1 млрд грн. Використання цих коштів регулюється Порядком, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 01.03.2017 р. № 130, з урахуванням змін від 08.03.2024 р. № 275.

Так, у рамках Грантової угоди Мультидонорського трастового фонду допомоги, відновлення, реконструкції і реформування України (Екстрений проект надання інклюзивної підтримки для відновлення сільського господарства України (ARISE)) (далі – Проект) між Україною і Міжнародним банком реконструкції та розвитку і Міжнародною асоціацією розвитку, Мінагрополітики спільно з Укрдержфондом працює над впровадженням Проекту, спрямованого на покращення доступу малих сільськогосподарських виробників до фінансування через гранти. У рамках Проекту надаватиметься грантова підтримка виробникам сільськогосподарської продукції, які мають у власності/користуванні до 120 га, утримують до 100 корів, утримують до 500 племінних кіз або овець з прямими перерахуваннями на гектар або тварину.

На сьогодні в молочній галузі впроваджуються такі проекти МТД: «Розвиток молочного бізнесу в Україні» та «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах». На запит Мінагрополітики та за підтримки Асоціації виробників молока України, міжнародного благодійного фонду SaveUA, Держпродспоживслужби й

Посольства Швейцарії в Україні реалізується гуманітарний проект «Гуманітарна допомога Швейцарії постраждалим молочним господарствам 2024». Цей проект надасть виробникам засоби для миття й дезінфекції доїльного обладнання, препарати для обробки вимені, серветки, рукавички, реактиви для діагностики маститів, дезінфектанти для тваринницьких приміщень тощо, що покриють тримісячну потребу. Очікується, що така підтримка не тільки поліпшить доступ фермерів до необхідних засобів, а й сприятиме дотриманню гігієнічних стандартів у виробництві молока, забезпечуючи безпечність молочних продуктів.

У 2024 р. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО) планує надати підтримку сільськогосподарським виробникам в Україні. Передбачається виділення допомоги загальним обсягом 20,6 млн грн, що дозволить забезпечити кормами для тварин, зокрема корів та птиці, щонайменше 100000 домашніх господарств. Розвиток агропереробного сектору є одним з ключових пріоритетів Уряду, який має на меті збільшити частку продукції з високою доданою вартістю в експорті України. Зокрема, цьому сприяють програми державної політики «Зроблено в Україні».

За словами заступника Міністра А. Телюпи, агропереробна галузь та її експортний потенціал є дуже важливими для формування стійкості та адаптивності української економіки в умовах війни, а також для залучення інвестицій для повоєнного відновлення: «Серед переробних галузей розвиток агропереробки для нас є одним з ключових. Бо, якщо аналізувати експорт сировини з України, то якраз агросировина займає одне із провідних місць. І наша мета, щоб у найближчій перспективі весь цей обсяг перероблювався у нас, і ми постачали в ЄС та на інші міжнародні ринки не сировину, а продукцію з доданою вартістю. Це дасть змогу підвищити вартість експорту агросектору від 3 до 10 разів, залежно від категорії продукції. Від цього виграє і держава, і виробники. За агропереробкою майбутнє і великі інвестиції. Хто з підприємців зараз встигне ввійти, враховуючи вступ в ЄС, той матиме велику перевагу» [34].

Проаналізувавши всі види державної підтримки та методи залучення додаткових коштів для фінансування та допомоги розвитку сільськогосподарського виробництва у 2023 р. можна візуалізувати у рис. нижче:

Практичні інструменти та напрями для залучення коштів

Рис. 2.2 Практичні інструменти та напрями залучення коштів

Джерело: [37].

Таким чином, державна підтримка аграрного сектору – це один із протекціоністських заходів держави, спрямованих на створення сприятливих умов для здійснення сільськогосподарської діяльності, підвищення якості та конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції та гарантування продовольчої безпеки держави. Тому перехід сільського господарства на інноваційний шлях розвитку має відбуватися шляхом:

- підвищення рівня державної підтримки та ролі наукових досліджень у формуванні конкурентоспроможного агропромислового виробництва, кооперації органів управління агропромислового комплексу; розвиток інфраструктури, необхідної для інноваційної діяльності, забезпечення комерціалізації інновацій;

- розвитку дорадчої системи для сільгоспвиробників;

- формування альянсів наукових, освітніх, дослідницьких організацій та інших суб'єктів інноваційного процесу;

- розвиток усіх рівнів освіти, наукових досліджень та інших напрямів з метою виховання працівників аграрної галузі та сільського населення як таких, що володіють знаннями, навичками та моделями поведінки, необхідними для інноваційного суспільства та інноваційної економіки;

- переведення кадрового забезпечення агропромислового комплексу на якісно новий рівень, що відповідає потребам інноваційного розвитку агробізнесу; розширення наукових досліджень з мобілізації генетичних ресурсів, біотехнології, селекції та насінництва, ветеринарії та виробництва харчових продуктів, що покращує здоров'я людей шляхом забезпечення необхідними поживними речовинами; забезпечення системи контролю безпеки та якості сільськогосподарської сировини та продуктів харчування; сприяння розробкам, що підвищують конкурентоспроможність продукції та технологій;

- технічне переозброєння і технологічна модернізація агропромислового комплексу на основі підвищення інноваційної ділової активності та успішної

державної політики, що забезпечує розвиток передових технологій у рослинництві та тваринництві на основі використання інформаційних технологій, багатофункціональної енергетики, економії засобів виробництва; модернізація діючих потужностей і будівництво зернопереробних та елеваторних контейнерів для зберігання зерна.

2.2. Механізм формування державних програм підтримки сільського господарства та аналіз очікуваних результатів у 2024 році

Формування державних програм підтримки сільського господарства є складним процесом, що включає кілька етапів та залучає різні зацікавлені сторони. Механізм формування державних програм

1. Аналіз потреб і проблем галузі: проведення досліджень для виявлення ключових викликів та потреб у сільському господарстві; збір інформації від аграріїв, експертів, науковців та інших зацікавлених сторін.

2. Визначення цілей та пріоритетів: формулювання стратегічних цілей, як-от підвищення продуктивності, посилення експортного потенціалу або сталий розвиток; визначення пріоритетних напрямків підтримки, таких як розвиток інфраструктури чи новацій.

3. Розробка програм і заходів: розробка конкретних програм і заходів, які включають фінансову підтримку, освітні ініціативи, інфраструктурні проекти тощо; визначення механізмів реалізації та уповноважених органів.

4. Бюджетування і фінансування: визначення необхідного фінансування та затвердження бюджетів; обрання джерел фінансування, таких як державні кошти, міжнародна допомога та приватні інвестиції.

5. Затвердження та впровадження: затвердження програм на рівні уряду та парламенту; старт програм із зазначенням чітких термінів і відповідальних виконавців.

6. Моніторинг та оцінка: встановлення системи моніторингу для

спостереження за виконанням програм; оцінка результативності та коригування програм на основі результатів.

Очікувані результати у 2024 р.:

1. Підвищення продуктивності: очікується зростання врожайності та ефективності виробництва шляхом впровадження новітніх технологій і модернізації обладнання.

2. Розвиток інфраструктури: покращення транспортної та логістичної інфраструктури, що дозволить зменшити витрати на транспортування і зберігання продукції.

3. Зростання експорту: розширення ринків збуту для вітчизняних аграрних товарів може спричинити зростання експортних доходів.

4. Сталий розвиток: підвищення екологічної стійкості аграрного сектору завдяки запровадженню екологічно чистих технологій і практик.

5. Покращення добробуту сільських громад: зростання доходів жителів сіл і покращення якості їх життя завдяки створенню нових робочих місць та розвитку соціальної інфраструктури.

6. Інновації та освіта: підвищення рівня знань і компетенцій аграріїв через освітні програми та тренінги, що сприятиме впровадженню інновацій.

Ці результати можуть значно залежати від ефективності реалізації програм, наявності фінансування та загальної економічної ситуації в країні. Регулярний моніторинг та коригування політики на основі зворотного зв'язку є ключовими для досягнення поставлених цілей.

Державна підтримка сільськогосподарських виробників в Україні зараз проходить етап ринкової трансформації, що приносить як позитивні, так і негативні наслідки. Цей процес залучає різноманітні методи, напрями, способи та інструменти (рис. 2.3). За останні роки єдиним шляхом виходу аграрного сектору економіки із кризи є необхідність державної фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників [43].

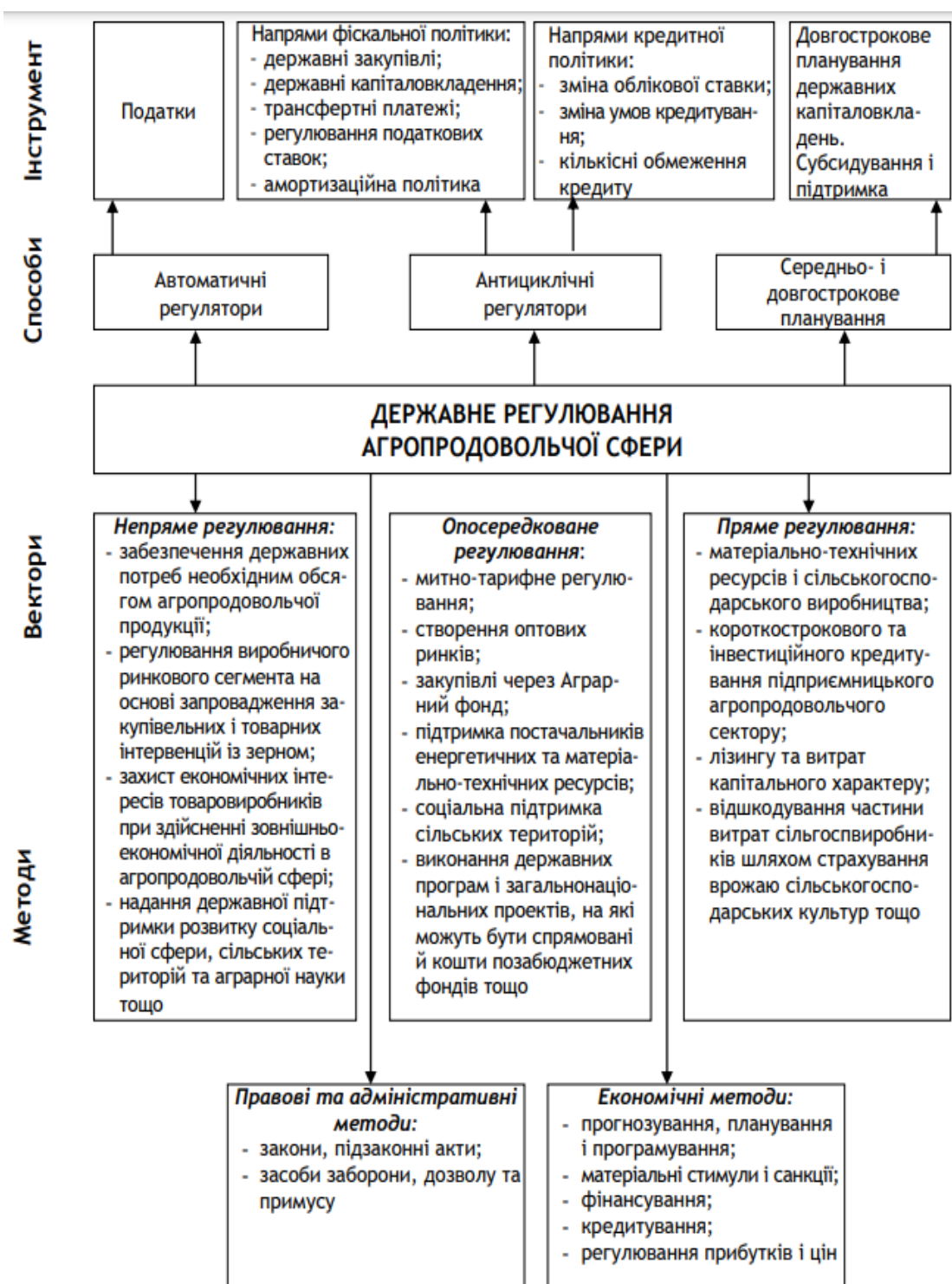

Рис. 2.3 Державне регулювання агропродовольчої сфери України
Джерело: [42].

На даний час державна підтримка сільського господарства в Україні охоплює бюджетне фінансування програм і заходів, які направлені на розвиток галузі, пільговий режим оподаткування, часткову компенсацію відсоткових

ставок за користування кредитами комерційних банків, списання безнадійної заборгованості перед бюджетом тощо [44]. Основними засобами державної підтримки є безвідсоткові бюджетні кредити для аграрних виробників, звільнення від податків, списання та реструктуризація заборгованості, а також часткове відшкодування витрат на закупівлю сільськогосподарської техніки та обладнання.

Висновки до розділу 2

Державна підтримка аграрного сектору – це один із протекціоністських заходів держави, спрямованих на створення сприятливих умов для здійснення сільськогосподарської діяльності, підвищення якості та конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції та гарантування продовольчої безпеки держави. Тому перехід сільського господарства на інноваційний шлях розвитку має відбуватися шляхом:

- підвищення рівня державної підтримки та ролі наукових досліджень у формуванні конкурентоспроможного агропромислового виробництва, кооперації органів управління агропромислового комплексу; розвиток інфраструктури, необхідної для інноваційної діяльності, забезпечення комерціалізації інновацій;

- розвитку дорадчої системи для сільгоспвиробників;

- формування альянсів наукових, освітніх, дослідницьких організацій та інших суб'єктів інноваційного процесу;

- розвиток усіх рівнів освіти, наукових досліджень та інших напрямів з метою виховання працівників аграрної галузі та сільського населення як таких, що володіють знаннями, навичками та моделями поведінки, необхідними для інноваційного суспільства та інноваційної економіки;

- переведення кадрового забезпечення агропромислового комплексу на якісно новий рівень, що відповідає потребам інноваційного розвитку агробізнесу; розширення наукових досліджень з мобілізації генетичних ресурсів, біотехнології, селекції та насінництва, ветеринарії та виробництва

харчових продуктів, що покращує здоров'я людей шляхом забезпечення необхідними поживними речовинами; забезпечення системи контролю безпеки та якості сільськогосподарської сировини та продуктів харчування; сприяння розробкам, що підвищують конкурентоспроможність продукції та технологій;

– технічне переозброєння і технологічна модернізація агропромислового комплексу на основі підвищення інноваційної ділової активності та успішної державної політики, що забезпечує розвиток передових технологій у рослинництві та тваринництві на основі використання інформаційних технологій, багатофункціональної енергетики. економія засобів виробництва; модернізація діючих потужностей і будівництво зернопереробних та елеваторних контейнерів для зберігання зерна.

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ НАПРЯМІВ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДТРИМКИ У СФЕРІ ПЕРЕРОБКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

3.1. Впровадження інструментів цифровізації для надання державної підтримки переробникам сільськогосподарської продукції

Державна підтримка сільського господарства в Україні має певні серйозні недоліки. Їх можна класифікувати у три групи: недоліки змісту, форми та реалізації. До останньої групи належать такі проблеми, як інституційна недосконалість, бюрократичність, затягування процедур, відсутність гарантій фактичного отримання підтримки, а також нерівноправність у договірних відносинах. Боротьба з цими негативними явищами великою мірою залежить від технічних рішень. Використовуючи сучасні цифрові технології, можна реально автоматизувати агропротекційні процеси, суттєво знижуючи корупційні та бюрократичні ризики.

Саме через ці недоліки в Україні запрацювала система Державного Аграрного Реєстру (далі – ДАР). Ця подія стала довгоочікуваною для української аграрної сфери, означаючи новий етап еволюції державної підтримки сільського господарства., адже внаслідок нападу з боку РФ дрібні виробники зазнали втрат фінансової та товарної ліквідності, оскільки товарне кредитування обмежилось, а експорт продукції став значно складнішим. У зв'язку з цим, одним із пріоритетних напрямків роботи Мінагрополітики було впровадження державних програм підтримки агровиробників.

ДАР – це "Дія" для аграріїв – автоматизована електронна система, створена Мінагрополітики за технічної допомоги ЄС для ефективного і прозорого розподілу та адміністрування всіх видів підтримки українських аграріїв. На цій платформі кожен виробник сільськогосподарської продукції може зареєструватися та створити свій профіль із актуальною інформацією

про себе, свою діяльність і майно. Найважливішим є те, що за допомогою цифрових інструментів ДАР виробники можуть подати заявки на участь у доступних їм програмах підтримки, не залишаючи своїх ділянок. На базі цієї центральної ідеї було розроблено відповідне законодавство для виконання покладених на реєстр завдань (рис. 3.1).

Рис. 3.1 Алгоритм реєстрації сільськогосподарського виробника у Державному аграрному реєстрі

Джерело: [37].

ДАР функціонує аналогічно до реєстрів сільськогосподарських виробників, які діють в усіх країнах-членах ЄС. Зареєстровані в ДАР аграрні виробники зможуть подавати заявки на державні субсидії, цільові програми субсидованих кредитів, позики та технічну допомогу від Євросоюзу та інших міжнародних донорів. Запуск ДАР є важливим кроком на шляху до підготовки України до членства в ЄС. Крім забезпечення зручності, прозорості, швидкості та підзвітності в адмініструванні підтримки аграрних виробників, ДАР також

пропонує потужний аналітичний інструмент для оцінки фактичного стану аграрного виробництва та положення його виробників. Платформа розроблена з урахуванням найкращих європейських практик. У такий спосіб, витративши лише кілька хвилин на реєстрацію, аграрії зможуть у режимі реального часу отримати доступ до інформації про програми державної підтримки та подати заявки на них онлайн з дому чи офісу.

Раніше процедура була настільки складною та бюрократизованою, що багато виробників втрачали інтерес на півдорозі. Такий підхід був незадовільним і для держави, адже він ускладнював аналіз роботи існуючих програм підтримки, контроль їх ефективності та планування нових ініціатив. Зараз реєстрація в ДАР стала простою, займає лише кілька хвилин і потребує електронного підпису та електронної пошти. Головне, що зареєструватися може будь-який аграрій, навіть якщо в нього всього кілька тварин. Уже понад 7 тис. виробників зареєструвалися на платформі, і кількість користувачів щодня зростає. Навколо цієї основної ідеї було розроблено конкретне законодавче забезпечення покладених на реєстр функцій [35]:

а) агропротекційна функція – основна задача ДАР, яка переводить відносини надання державної підтримки на новий організаційний рівень. Використання ДАР полегшує процедурний аспект надання державної підтримки як для аграрних виробників, так і для держави. Єдина цифрова платформа ДАР сприяє зниженню негативних проявів у агропротекційних відносинах, таких як корупція, бюрократія та високі витрати ресурсів. Основна мета реєстру в законопроектах залишається незмінною: він покликаний оптимізувати організацію державної підтримки сільськогосподарського сектору. ДАР виступає зручним елементом діджиталізації для вдосконалення процедурної частини агропротекційних відносин.

б) інформаційно-аналітична функція, яка є допоміжною, але абсолютно закономірною та необхідною. Аналіз всього обсягу актуальної інформації про виробників сільськогосподарської продукції, їхню діяльність, види та обсяги підтримки, дозволяє швидко виявляти тенденції розвитку сільського

господарства, своєчасно помічати негативні або кризові явища, робити обґрунтовані прогнози. Інформаційно-аналітична функція системи може ефективно використовуватись на національному рівні для формування дієвої аграрної політики. Зібрані дані можуть бути корисними й на індивідуальному рівні: контрагенти сільськогосподарського виробника можуть отримати достовірну та актуальну інформацію й формувати стратегію взаємодії з аграрієм. Наприклад, для комерційного банку важливо відстежувати інтенсивність діяльності, майновий стан потенційного позичальника та інші характеристики, зібрані в одному місці.

Реєстр ведеться державною мовою, і його функціонування забезпечується шляхом:

- внесення інформації про виробників сільськогосподарської продукції, включаючи дані про обсяги вирощеного товару та частку виробництва за попередній рік;

- обліку, обробки та систематизації інформації щодо цих виробників; – актуалізації інформації у разі змін;

- використання інформації через взаємодію Реєстру з іншими державними реєстрами та кадастрами для обробки заявок на державну підтримку, підтримку з місцевих бюджетів, міжнародну технічну допомогу чи інші форми підтримки, яка не заборонена законом, а також для оформлення документів дозвільного характеру;

- відображення актуальної інформації в Реєстрі відповідно до його електронної взаємодії з іншими державними базами; – адміністрування заявок і документів дозвільного характеру за допомогою спеціальних програмних засобів Реєстру;

- надання доступу до відомостей Реєстру в рамках та обсягах, визначених чинним Порядком.

Програмні засоби ведення Реєстру повинні надавати можливість:

- ведення Реєстру;

- направлення виробником сільськогосподарської продукції за

допомогою програмних засобів ведення Реєстру до уповноважених відповідно до законодавства суб'єктів відповідних електронних запитів та документів щодо виправлення помилок у відомостях державних баз даних, Державного земельного кадастру, інших державних кадастрах та реєстрах у порядку інформаційної взаємодії;

- подання виробниками сільськогосподарської продукції за допомогою програмних засобів ведення Реєстру до уповноважених відповідно до законодавства суб'єктів електронних заяв та документів про державну реєстрацію прав та їх обтяжень, про ідентифікацію та реєстрацію тварин тощо;

- подання виробником сільськогосподарської діяльності заявок та документів з метою отримання державної підтримки, підтримки за рахунок коштів місцевих бюджетів, міжнародної технічної допомоги чи іншої допомоги виробникам сільськогосподарської продукції, не забороненої законом, адміністрування яких здійснюється через Реєстр;

- адміністрування, розгляд та обробка відповідними користувачами Реєстру заявок.

Автоматично до Реєстру вносяться такі відомості про виробників сільськогосподарської продукції:

- про види діяльності виробника сільськогосподарської продукції, дата та номер запису в ЄДРПОУ та громадських формувань, місцезнаходження юридичної особи, про кінцевого бенефіціарного власника юридичної особи та інші відомості, що містяться в ЄДРПОУ та громадських формувань – в порядку електронної інформаційної взаємодії Реєстру з ЄДРПОУ та громадських формувань;

- про земельні ділянки виробника сільськогосподарської продукції (кадастровий номер, площа, цільове призначення, речове право на земельну ділянку, дата виникнення та строк дії речового права на земельну ділянку, наявність обтяжень такого права та інша інформація, що міститься в державних базах даних, Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно та Державному земельному кадастрі) – в порядку електронної інформаційної

взаємодії відповідних державних баз даних, Реєстру з Державним реєстром речових прав на нерухоме майно та Державним земельним кадастром;

– про тварин виробника сільськогосподарської продукції (тип, ідентифікаційний номер, кількість, дата народження, стан здоров'я тварини та епізоотичний стан господарства, в якому утримується тварина, дані про ветеринарно-санітарний стан господарства, дата забою, місцезнаходження та інша інформація, що міститься в Єдиному державному реєстрі тварин) – в порядку електронної інформаційної взаємодії Реєстру з Єдиним державним реєстром тварин;

– про аграрні розписки (вид сільськогосподарської продукції, яку боржник зобов'язаний поставити відповідно до товарної аграрної розписки, її кількість та якість; формула розрахунку розміру грошового зобов'язання боржника, кількості та родових ознак сільськогосподарської продукції, що є невід'ємною частиною такої формули відповідно до фінансової аграрної розписки; строк; предмет застави та інша інформація, що міститься у Реєстрі аграрних розписок), які видані виробником сільськогосподарської продукції або іншою особою, якщо забезпеченням виконання відповідної аграрної розписки є майбутній врожай, який вирощується на земельній ділянці, що належить виробнику сільськогосподарської продукції на праві власності або іншому речовому праві, - в порядку електронної інформаційної взаємодії Реєстру з Реєстром аграрних розписок;

– про пов'язаних із виробником сільськогосподарської продукції осіб, які протягом бюджетного року є отримувачами державної підтримки, - в порядку електронної інформаційної взаємодії Реєстру з ДПС;

– про реєстраційний номер оператора ринку харчових продуктів – в порядку електронної інформаційної взаємодії Реєстру з реєстрами потужностей операторів ринку, на які видано експлуатаційні дозволи;

– про реєстраційні номери потужностей – в порядку електронної інформаційної взаємодії Реєстру з Державним реєстром потужностей з виробництва та обігу кормів;

– про фінансову звітність та суму заборгованості перед державним бюджетом – в порядку електронної взаємодії Реєстру з ДПС [38].

З огляду на всі вище перелічені особливості та переваги програми ДАР, також можна виділити можливості, слабкі сторони та загрози з якими може зіткнутись держава та самі користувачі даної програми. Даний аналіз можна викласти за допомогою SWOT аналізу (рис. 3.2).

Рис. 3.2 SWOT аналіз програми ДАР

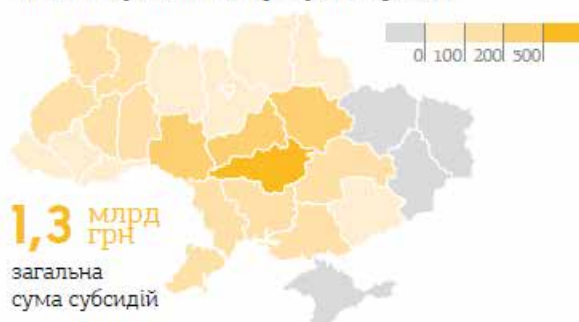
Джерело: складено автором на основі [35]. [36]

З моменту запуску програми у 2022 р. нею скористалась велика кількість аграріїв. 16.08.2022 р. Кабмін затвердив розроблений Мінагрополітики порядок використання фінансової допомоги. Загальна сума програми становила 50 млн євро (1,5 млрд грн) та фінансувалася коштом бюджетної підтримки Євросоюзу. З початку дії програми ДАР були сформовані перші програми підтримки виробників, які обробляють 1-120 га угідь або утримують 3-100 корів. Перша – це виплата 3 100 грн на га (максимальний розмір – до

120 га), друга – виплата 5 300 грн на корову.

Господарства, які отримали фінансову допомогу через особистий кабінет ДАР у 2022 р.

Кількість субсидій на вирощування рослин

Кількість виплат дотацій на розведення корів

Рис. 3.3. Господарства, які отримали фінансову допомогу через ДАР у 2022 р.

Джерело: [37]

В Україні нещодавно з'явився проєкт із розвитку підприємництва – «Дія.Бізнес», ініційований Міністерством цифрової трансформації України, який дозволяє отримати підприємцям онлайн та офлайн-консультації від експертів, які мають чималий досвід роботи у малому та середньому бізнесі. На веб-сайті «Дія. Бізнес» є понад 150 бізнес-ідей в різних сферах. У розділі «Сільське господарство» є можливість ознайомитися з ідеями, наприклад, як відкрити виноградник; як відкрити підприємство з вирощування фундука або як відкрити бізнес з культивування технічних конопель. Аграрії можуть знайти список ідей для бізнесу, які потребують мінімального стартового капіталу та матимуть попит в Україні, отримати перелік необхідних документів для його запуску та шаблони усіх робочих документів. Окремий напрям послуг у «Дія.Бізнес» – онлайн та офлайн-консультації від досвідчених експертів. Сьогодні доступно понад 65 видів консультацій за 12 напрямками: первинна консультація, оподаткування, фінанси, юридична підтримка, маркетинг, продажі, HR, програми підтримки, стратегічне партнерство, систематизація бізнес-процесів. Офлайн-консультацію можна отримати в центрах підтримки підприємців «Дія.Бізнес» у різних містах України. Консультанти мають практичний досвід роботи з малим і середнім бізнесом.

Частина фахівців – штатні працівники центрів підтримки підприємців, та позаштатні – представники українських компаній [1].

Таким чином, Україна досягла значних успіхів у впровадженні європейських цифрових стандартів. Наша держава отримала найвищі оцінки за реалізацію Європейської рамки взаємодії, про що свідчать дані Digital Public Administration за 2024 рік. Одним з головних пріоритетів для України є взаємне визнання електронних довірчих послуг з Європейським Союзом. Необхідні законодавчі зміни вже здійснено, і ЄС високо оцінив відповідність України реформам у цій сфері.

3.2. Програми міжнародної технічної та грантової допомоги для підтримки аграріїв у сфері переробки сільськогосподарської продукції

Грантова та технічна допомога від країн-партнерів у сфері переробки сільськогосподарської продукції – це важливий інструмент, що дозволяє навіть в умовах війни підтримувати функціонування малих та середніх товаровиробників, заохочувати відкриття нових підприємств, нарощувати виробничі потужності, а також створювати нові робочі місця, що є особливо актуальним для внутрішньо переміщених осіб. Серед інших організацій, які залучені до процесу фінансування у агробізнесі, найбільш помітною є USAID – Агентство США з міжнародного розвитку. Після початку війни, а саме з 19.07.2022 р. була запущена Ініціатива стійкості сільського господарства (AGRI), для того щоб надати підтримку українському виробництву сільськогосподарської продукції та експорту, а також що запобігти розповсюдженню глобальної кризи продовольчої безпеки.

Вже за перший рік свого існування USAID залучило 350 млн. дол. інвестицій у економіку України, з яких 100 млн. дол. було надано напряму від установи, а решта, 250 млн. дол. від спонсорів, приватного сектору і різноманітних фінансових установ та фондів. У липні 2023 р. USAID виділило ще 250 млн. дол., при цьому плануючи додаткове залучення ще 250 млн. дол.,

довівши загальну суму інвестицій до 850 млн. дол. В липні 2024 р. USAID відзвітувало, що успішно залучило понад 510 млн. дол. інвестицій від партнерів для підтримки аграрного сектору України. Інвестиції значно зросли восени 2024. Станом на кінець жовтня організацією було залучено додатково 1 млрд. 750 млн. дол., збільшивши загальний розмір допомоги до 2 млрд. 260 млн. дол. що демонструє стабільність програми підтримки, її значні обсяги та перспективи розширення. Серед актуальних програм підтримки USAID на сьогодні, є низка тих, що безпосередньо стосуються сфери переробки агропродукції (табл. 3.1).

З моменту заснування програми підтримки від USAID, допомогу отримало більше 15 000 фермерських господарств та компаній-виробників, що працюють у сфері агробізнесу – більше третини усіх зареєстрованих суб'єктів господарювання, зайнятих сільськогосподарським виробництвом в Україні. Серед інших організацій, які мають відкриті актуальні гранти для підприємств, зайнятих у сфері переробки агропродукції, також варто виділити Програму підтримки сільського господарства від Mercy Corps. Вона діє за сприяння фонду Уоррена Баффета та британського уряду і заключається в тому числі у фінансуванні відновлення сільськогосподарської діяльності виробників, які постраждали від наслідків війни.

Програма має обмежену території дії, зокрема – це підтримка підприємств, що локаційно знаходились або продовжують функціонувати в Чернігівській, Сумській, Полтавській, Київській, Донецькій, Запорізькій, Миколаївській, Харківській, Дніпропетровській або Херсонській областях. Пріоритет отримання допомоги у представників ММСП, які і за рештою аналогічних програм. Підтримка від фонду включає: постачання засобів для виробництва, збору продукції, її зберігання та переробки. Суми в залежності від розмірів підприємства можуть коливатись від 2600 дол. до 20000 дол. на одиницю господарювання. За рахунок значної кількості звернень, програма є однією з найбільших після USAID-AGRO у сфері підтримки сільгоспвиробників та переробних підприємств.

Таблиця 3.1

Програми грантової допомоги від Агентства США з міжнародного розвитку
(USAID)

Назва програми	Кінцеві строки приймання заявки	Що можна отримати	Вимоги до учасників	Умови
Кошти на створення переробного підприємства	до 1 червня 2025 року	до 40 млн. грн. на закупівлю обладнання, організацію виробничого процесу та вихід на міжнародні ринки	Участь можуть взяти представники мікро-, малого та середнього бізнесу (ММСП) які мають перспективи для збільшення виробництва, 5 років досвіду господарської діяльності та принаймні 2 роки досвіду в секторі переробки сільськогосподарських культур.	Програма спрямована на підтримку та розвиток виробничих потужностей переробного підприємства, при цьому його власник має бути готовим проспівінвестувати проєкт не менше ніж на 50%
Кошти на розвиток інноваційних рішень в агросекторі	до 4 липня 2025 року	до 198 млн. грн.	Участь можуть взяти комерційні організації, підприємства, в т.ч. фермерські кооперативи та групи виробників, неурядові організації, ВНЗ, науково-дослідні інститути та інші навчальні заклади	Проєкт має містити пропозиції щодо підвищення продовольчої безпеки, сталого розвитку, зростання продуктивності сільського господарства, тощо. Учасники можуть бути зобов'язані або внести власні внески або співфінансувати запропонований проєкт.
Впровадження сервісних послуг для агро ММСП	до 28 лютого 2025 року	до 19 млн. грн.	Участь можуть взяти підприємства ММСП, що потребують сервісних послуг для підтримки аграрного виробництва та переробки	Програма в рамках проєкту профінансує купівлю техніки необхідної для надання сервісних послуг окрім сушіння, зберігання зерна та використання дронів .

Джерело : складено автором на основі [46]

Окрім великих програм і фондів є ряд інших, які час від часу пропонують гранти та технічну підтримку за проєктами, що стосуються сфери переробки агропродукції. Більшість із них орієнтована на цифровізацію, науково-дослідні роботи, інноваційність та екологічність виробництва, підвищення конкурентоспроможності української продукції чи забезпечення харчової безпеки суспільства у світі. Зокрема, аналіз умов, вимог та за такими актуальними на початок листопада 2024 року грантами, наведено у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Аналіз програм підтримки від міжнародних фондів та організацій

Організація, що пропонує грант	Назва програми	Кінцеві строки приймання заявки	Що можна отримати	Умови і суть програми
EIT Food (ЄС)	Кошти для малих виробників харчових продуктів	до 26 листопада 2024 року	до 250 тис. євро	Фінансування стартапів у сфері харчових технологій, в тому числі у сфері переробки сільськогосподарської продукції. Термін реалізації проєкту від 1 до 5 років
Corteva Agriscience (США)	Програма розвитку та підтримки фермерок	до 8 листопада 2024 року	до 200 тис. грн.	Підтримка локальної переробки агропродукції підприємствами, що знаходяться у власності жінок та займаються виробництвом готових харчових продуктів, що сприятиме забезпеченню продовольчих потреб територіальних громад
Дослідний інститут органічного сільського господарства у партнерстві із SAFOSO AG (Швейцарія)	Програма грантів для органічних виробників	до 10 листопада 2024 року, результати 10 грудня 2024 року	До 230 тис. грн.	Взяти участь можуть лише сертифіковані українські оператори органічного ринку, виробники харчової продукції з високою доданою вартістю, підприємства, що займаються переробкою сільськогосподарської продукції органічного походження. Програма спрямована на розвиток органічного товаровиробництва в Україні

Джерело: складено автором на основі [47-49].

Таким чином, можна зробити висновок, що гранти від невеликих організацій зазвичай є більш специфічними та пропонують помітно менше грошове забезпечення, при цьому висуваючи ще більш широкий ряд обмежень до тих, хто бажає їх отримати. Однак, разом з тим, вони вирішують ряд проблем у сферах, не пов'язаних з війною в Україні, а тому, є не менш важливими у сприянні сталому розвитку економіки України та переробних підприємств у сфері сільського господарства зокрема.

3.3. Рекомендації з удосконалення державної політики підтримки сільськогосподарських товаровиробників

Державна політика підтримки сільськогосподарських товаровиробників є важливою складовою економічної стратегії, спрямованої на забезпечення продовольчої безпеки, розвиток сільських територій та підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору. Ефективна державна політика підтримки сільськогосподарських товаровиробників вимагає комплексного підходу, що враховує специфіку національної економіки, кліматичні умови та соціальні аспекти розвитку сільських територій. З цією метою програми державної підтримки повинні бути спрямованими на:

1. Стимулювання підприємств вкладати у технічне переоснащення та модернізацію аграрного виробництва. Це передбачає заохочення до впровадження новітніх технічних засобів, машин, інноваційного обладнання та виробничої інфраструктури, адже такі інвестиції підвищують конкурентоспроможність аграрної продукції та підприємств на світовому ринку.

2. Розвиток галузевих та міжкооперативних об'єднань виробників аграрної продукції і підвищення їхньої відповідальності за формування стратегій.

3. Введення системи, що ефективно узгоджуватиме економічні інтереси у сферах виробництва, переробки та торгівлі.

4. Формування спільної реалізації продукції національного аграрного сектору на обраних зовнішніх ринках.

5. Створення умов для поглиблення переробки товарів, що йдуть на експорт.

6. Розвиток аграрної ринкової інфраструктури і забезпечення доступу виробників до каналів збуту сільськогосподарської продукції, розширення участі малих господарств у організованому ринку.

7. Рациональне розміщення: залежно від спеціалізації аграрного виробництва, базуючись на кліматичних умовах та типах ґрунтів, і загалом враховуючи природні умови.

8. Інноваційний розвиток та формування партнерських зв'язків між об'єднаннями сільськогосподарських виробників у сферах насінництва, селекції, племінної роботи та техніко-технологічного забезпечення аграрного сектора.

9. Підтримка розвитку органічного землеробства, особливо у малих і середніх господарствах, оскільки воно дозволяє вирощувати продукцію, затребувану на світовому ринку.

Ключовими напрямками державної аграрної політики в Україні необхідно визначити інноваційність – посилення наукоємності, удосконалення технологій аграрного виробництва та переробки сільськогосподарської сировини, та конкурентоспроможність – підвищення частки доданої вартості, створеної в галузі, посилення ефективності та продуктивності агропромислового виробництва [40, с. 235]. У процесі прийняття рішень про удосконалення інструментів та заходів бюджетно-податкового стимулювання діяльності виробників аграрної продукції, варто звернути особливу увагу на господарства населення, які мають потужний потенціал зростання й за умов ефективної державної політики, з урахуванням досвіду зарубіжних країн, можуть забезпечити значне покращення результатів діяльності аграрного сектору й інших галузей економіки країни [41].

Необхідною умовою для ефективної державної підтримки сільського господарства є її всебічність. Тому державна політика допомоги має не обмежуватися лише виділенням субсидій діючим господарствам, але також включати розробку різних механізмів створення та розвитку нових підприємств різних форм господарювання. Ці підприємства часто не можуть отримати кредитні ресурси через відсутність поручителів або відповідної застави. Одним із способів вирішення цієї проблеми є товарне кредитування, яке полягає в наданні підприємствам добрив, паливно-мастильних матеріалів,

нової техніки та запчастин за рахунок бюджетних коштів. Ці кошти надходять до спеціальних організацій, що підтримують малий аграрний сектор, у вигляді субвенцій, які включені до їхнього статутного капіталу. Після повернення коштів від товарного кредиту їх слід реінвестувати в новостворені фермерські та підсобні господарства. Це створить реальні можливості для тих, хто бажає започаткувати власний сільський бізнес у формі таких аграрних формувань.

Реформа децентралізації влади в Україні та пов'язані з нею зміни в АПК змінюють формат взаємовідносин регіонів з центральною владою, ставлячи нові вимоги до державної підтримки сільськогосподарських виробників. Щоб отримати значні матеріально-технічні та фінансові ресурси для вирішення актуальних проблем у сільських територіях на засадах сталого розвитку, сільськогосподарським виробникам потрібно активніше об'єднуватися в кооперативи. Розвиток кооперації та кооперативних відносин стимулює інтерес до колективної праці та об'єднання ресурсів для їх ефективнішого використання, а також підвищує рівень доступу до державної підтримки. Надані рекомендації сприятимуть вдосконаленню державної політики у сфері підтримки сільськогосподарських виробників.

Розробка ефективної системи державної підтримки аграрного виробництва виведе цю галузь на інноваційний розвиток. Це підвищить конкурентоспроможність аграрної сфери, зміцнить продовольчу безпеку країни та збільшить її економічний потенціал. У підсумку це сприятиме формуванню іміджу України як виробника високоякісної аграрної продукції. Для цього потрібно:

1. На законодавчому рівні вдосконалити нормативно-правові акти, що регулюють державну підтримку галузі: офіційно затвердити Стратегію розвитку сільського господарства та сільських територій, а також документи, що визначають пріоритети державної підтримки аграрного виробництва в середньо- та довгостроковій перспективі; визначити пріоритетність розвитку дрібних форм господарювання та покращити механізми їхньої підтримки та заохочення.

2. Окреслити інструменти, джерела й обсяги формування фінансових ресурсів для державної підтримки, а також узгодити щорічні обсяги її надання за стратегічними напрямками.

3. Здійснювати контроль за виконанням державних програм підтримки на основі якісних і кількісних показників. Аграрний сектор в Україні демонструє позитивні зміни та ефективну діяльність, активно сплачуючи податки і формуючи значний відсоток фінансових ресурсів місцевих бюджетів. Проте проблема державної підтримки розвитку виробників аграрної продукції залишається невирішеною.

Щоб підвищити ефективність державної підтримки, необхідно:

1. Розробити методичні підходи до оцінки ефективності використання державних коштів;

2. Віддавати перевагу суб'єктам господарювання з високими показниками продуктивності та ефективності; створити стабільну систему програм державної підтримки строком на 3-5 років, що дозволить аграрним підприємствам планувати свою діяльність із врахуванням коштів державних програм;

3. Збільшити частку витрат держави на дослідження, розробки та інфраструктуру для розвитку аграрного сектору в майбутньому;

4. Заохочувати співпрацю з передачі знань між державними та приватними суб'єктами на національному, регіональному та міжнародному рівнях.

Висновки до розділу 3

З метою ефективного та прозорого залучення і розподілу усіх видів підтримки для українських аграріїв, фінансованих як з державного бюджету, так і у формі пільгових кредитів, міжнародних грантів або технічної допомоги, в Україні запроваджено Державний аграрний реєстр. Ця система в реальному часі інформує агровиробників про доступні програми державної та іншої

підтримки. Для створення бізнесу та отримання державної підтримки виробники сільськогосподарської продукції можуть скористатися веб-сайтом «Дія. Бізнес» у розділі «Сільське господарство», а також отримати консультації від експертів в онлайн та офлайн-форматах. З 1 липня 2022 року в Україні розпочалася нова урядова програма «єРобота», яка відкрила додаткові можливості для аграріїв отримати гранти для створення або розвитку власного бізнесу в галузях садівництва, ягідництва, виноградарства та тепличного господарства.

Оскільки держава наразі не може покривати додаткові витрати за рахунок власних бюджетних надходжень, основним джерелом фінансування програм підтримки аграріїв виступатимуть кошти міжнародних фінансових установ, урядів і різних організацій для капітального будівництва експортної інфраструктури, оновлення парку зерновозів і контейнерних перевезень, а також розвитку інституту страхування.

Розробка ефективної системи державної підтримки аграрного виробництва введе цю галузь на інноваційний розвиток. Це підвищить конкурентоспроможність аграрної сфери, зміцнить продовольчу безпеку країни та збільшить її економічний потенціал. У підсумку це сприятиме формуванню іміджу України як виробника високоякісної аграрної продукції. Рекомендації щодо вдосконалення державної політики підтримки аграріїв обґрунтовано таким чином: необхідно поліпшити нормативно-правові документи, що регулюють державну підтримку галузі; визначити пріоритетність розвитку малих форм господарювання; створити постійно діючу систему державної підтримки аграріїв; розробити різні механізми формування та підтримки новостворених підприємств різних форм господарювання тощо.

ВИСНОВКИ

1. Розглянуто наукові підходи вітчизняних та зарубіжних вчених до формування та реалізації державної політики підтримки сільського господарства. Дослідження більшості з них спрямоване на необхідності запровадження різних інструментів підтримки сільгосптоваровиробників, що зумовить стимулювання виробництва аграрної продукції та збільшення її експорту на світовий ринок. Україна завжди очолювала списки лідерів серед найбільших сільськогосподарських імпортерів до ЄС, мала світове лідерство за темпами зростання імпорту до ЄС сільськогосподарської продукції, забезпечувала продовольчу безпеку світу. Унаслідок нападу РФ дрібні виробники втратили фінансову і товарну ліквідність, кредитування припинилося, а експорт продукції значно ускладнився. Тому серед пріоритетних напрямів роботи Мінагрополітики є удосконалення державної політики підтримки сільськогосподарських виробників.

2. Встановлено, що для державної підтримки сільськовиробників використовуються прямі, непрямі та опосередковані форми. Прямі форми передбачають надання кредитів, субсидій та компенсацій частини витрат на страхування врожаю; непрямі – здійснюються через проведення інтервенції сільськогосподарської продукції, встановлення внутрішніх закупівельних цін та митних тарифів; до опосередкованих належить реструктуризація і списання заборгованості зі сплати податків та зборів, встановлення спеціальних режимів оподаткування, державне стимулювання науково-дослідної діяльності. З 2017 р. Україна відмовилася від непрямой державної підтримки в сільському господарстві, в т.ч. через надання спеціального режиму оподаткування ПДВ, та почала більш широко запроваджувати механізми прямої державної підтримки сільськогосподарських у вигляді субсидій та дотацій за бюджетною програмою «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників». Наявні форми й методи державної підтримки за безліччю програм і заходів мають бути замінені на цілісну систему державної

підтримки та захисту галузі з використанням кращого досвіду країн ЄС і використанням відповідних механізмів та інструментів. Основними проблемами розробки та надання державної підтримки сільгоспвиробникам : відсутність системного характеру, узгодженість програм з пріоритетними напрямками розвитку сільського господарства; короткотривала спрямованість; несвоєчасність виплат з боку держави та щорічне недовиконання фінансових програм.

3. Вивчено зарубіжний досвід країн ЄС, Австралії, Канади, США, проаналізовано кращі практики державної підтримки та різні моделі субсидування агровиробників. Поширеним механізмом державної аграрної політики в багатьох країнах є субсидування аграрного сектору. У США запроваджено кредитну програму допомоги торгівлі у вигляді субсидій фермерам та програму страхування сільськогосподарських ризиків. У країнах ЄС запроваджена Спільна аграрна політика, завдяки реалізації якій фінансування здійснюється за двох фондів у рамках бюджету ЄС: Європейського фонду гарантування аграрного сектору та Європейського аграрного фонду розвитку сільських територій. Австралія надає податкові пільги фермерам для компенсації амортизації сільськогосподарського обладнання, застосовує систему особливих платежів та імпорتنих мит. У Канаді запроваджено програму страхування прибутку, яка гарантує отримання аграрієм прибутку в розмірі не менше 70% середньої маржі за 5 останніх років. Якщо прибуток менше, фермеру виплачується компенсація. Позитивні практики зарубіжного досвіду можна запровадити у вітчизняну політику підтримки сільськогосподарських товаровиробників.

4. Проаналізовано, що програми державної підтримки сільськогосподарських виробників в Україні мають великий потенціал, але їх реалізація в умовах євроінтеграції потребує системного підходу, модернізації, врахування міжнародних стандартів та покращення доступу до ресурсів. Це може забезпечити не лише стабільний розвиток аграрного сектору, але й підвищення його конкурентоспроможності на міжнародній арені. Нижче

виділені кілька ключових аспектів та проблем, які потребують уваги:

- *адаптація до стандартів ЄС*, а саме: необхідно привести програми підтримки до європейських норм і стандартів якості, щоб підвищити конкурентоспроможність українських виробників;

- *доступ до фінансів*, який існує через брак ресурсів для ефективного фінансування програм, зокрема, складнощі в отриманні кредитів і грантів. Дана проблема призводить до обмеження можливостей аграріїв модернізувати виробництво, і, як наслідок, може спричинювати нерівномірний розвиток галузі;

- *підвищення кваліфікації*: необхідне постійне навчання і вдосконалення навичок аграріїв в сфері менеджменту, маркетингу та інноваційних підходах і технологіях;

- *поява ринкових бар'єрів* через те, що євроінтеграція може створити нові торгові бар'єри. Тому важливо розробити стратегії виходу на європейські ринки;

- *кліматичні зміни*: програми державної підтримки сільськогосподарських виробників повинні враховувати еколого-економічні аспекти і сприяти впровадженню стійких технологій;

- *комплексний підхід* при розробці і реалізації програм, а саме: підтримка має охоплювати не лише фінансові інструменти, але й консультаційні та інноваційні рішення.

5. Встановлено, що важливим аспектом формування програм є інтеграція всіх ключових зацікавлених сторін, серед яких аграрії, наукові співробітники, аналітики та органи влади, з метою забезпечення врахування різноманітних потреб і умов сектору. Для підвищення ефективності програм слід проводити детальний аналіз потреб аграрного сектору, виявляти проблеми, з якими стикаються виробники, та визначати пріоритетні напрями підтримки. Програми повинні мати чітке спрямування на досягнення конкретних цілей, таких як підвищення продуктивності, розширення експорту, покращення соціальних відносин у сільських місцевостях.

Важливим завданням є визначення джерел фінансування, зокрема бюджетні асигнування та міжнародна допомога, а також розробка дієвих механізмів реалізації програм із застосуванням систем моніторингу та оцінки. Впровадження передових технологій та інноваційних практик в агробізнесі являє собою ключовий елемент програм, що дозволяє збільшити їхню конкурентоспроможність.

6. Встановлено що цифровізація у сільському господарстві є важливим стратегічним напрямом, який може суттєво підвищити ефективність державної підтримки сільгоспвиробників в Україні. Використання сучасних цифрових технологій дозволяє оптимізувати процеси, підвищити прозорість та доступність державних програм. Запровадження інструментів цифровізації у державну підтримку сільгоспвиробників є необхідним кроком для підвищення ефективності, прозорості та доступності цих програм. Інтеграція сучасних технологій дасть змогу аграріям не лише отримувати підтримку більш оперативно, але й підвищити свою конкурентоспроможність на внутрішньому та міжнародному ринках. Для успішної реалізації таких ініціатив необхідно забезпечити технічну інфраструктуру, пропагувати цифрові рішення серед сільських виробників та стимулювати їх до активного використання нових технологій.

7. Визначено, що програми міжнародної технічної та грантової допомоги відіграють важливу роль у розвитку українського аграрного сектору, надаючи фінансові ресурси, технологічні рішення та консультаційну підтримку. Вони сприяють інноваційним змінам, розвитку інфраструктури та підвищенню конкурентоспроможності, що є критично важливим для економічного зростання і продовольчої безпеки країни. Для максимізації їхнього впливу необхідно продовжувати удосконалювати механізми реалізації та координацію з державними ініціативами. Для вдосконалення державної політики підтримки сільськогосподарських виробників важливо оновити нормативно-правову базу, що дозволить більш гнучко реагувати на виклики галузі. Варто звернути особливу увагу на малі та середні господарства,

забезпечуючи їм доступ до фінансування та нових технологій. Необхідно створити різноманітні фінансові інструменти, такі як дотації, пільгові кредити та гранти, щоб стимулювати модернізацію та розвиток інфраструктури. Впровадження системи моніторингу та оцінки ефективності програм підтримки дозволить своєчасно вносити корективи. Підвищення рівня обізнаності аграріїв має здійснюватися через інформаційні кампанії та цифрові ресурси. Інтеграція міжнародної допомоги з державними ініціативами забезпечить максимальну ефективність використання ресурсів, а підтримка інновацій та впровадження стійких бізнес-практик сприятиме розвитку агросектору. Ці зусилля допоможуть зміцнити конкурентоспроможність аграрного сектору та підвищити продовольчу безпеку України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Mercy Corps UERP. Програма підтримки економічної стійкості України (UERP). URL: <https://uerp.mercycorps.org/>
2. Аграрна політика : навч. посіб. / Кваша С. М. [та ін.] ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. - 2-ге вид., перероб. і допов. - Київ : НУБіП України, 2022. - 316 с.
3. Білоченко А. М. Бюджетне фінансування та державна підтримка аграрного сектору / А. М. Білоченко. // Ефективна економіка. - 2022. - № 6. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2022_6_16 (дата звернення: 19.10.2024)
4. Болдуєв М. В. Розвиток фінансових методів державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників / М. В. Болдуєв // Інвестиції: практика та досвід. - 2017. - № 7. - С. 89-92. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2017_7_19 (дата звернення: 20.10.2024)
5. Божидай І. І. Агропромисловий комплекс України: структура та основні поняття / І. І. Божидай // Агросвіт. - 2019. - № 21. - С. 107-113. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2019_21_16 (дата звернення: 20.10.2024)
6. Глухов В. В. Державна фінансова підтримка підприємств АПК України / В. В. Глухов // Формування ринкових відносин в Україні. - 2023. - № 4. - С. 15-22. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2023_4_4 (дата звернення: 19.10.2024)
7. Голян В. А. Капітальні вкладення в економіку України: стимулювання залучення інвестиційних потоків у сферу переробки сільськогосподарської сировини / В. А. Голян, Ю. М. Лучечко // Економіка та держава. - 2019. - № 1. - С. 15-22. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2019_1_5 (дата звернення: 17.10.2024)
8. Горбаль Н.І., Микитин О. З., Михальков М. О. Розвиток агропромисловості України в умовах євароінтеграції. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку, vol. 2, №1, 2020. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal->

paper/2020/jun/21871/st9.pdf (дата звернення: 14.10.2024)

9. Григор'єва Х.А. (Не)послідовність євроінтеграційного реформування законодавства України про державну підтримку сільського господарства/ Х. А. Григор'єва // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. - 2024. - Вип. 84(2). - С. 171-179. - URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2024_84\(2\)__25](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2024_84(2)__25) (дата звернення: 16.10.2024)

10. Григор'єва Х.А. Державна підтримка сільського господарства в ЄС: становлення, тенденції, правові проблеми / Х. А. Григор'єва // Аналітично-порівняльне правознавство. - 2024. - № 4. - С. 248-258. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/anprpr_2024_4_41 (дата звернення: 16.10.2024)

11. Григор'єва Х.А. Державна підтримка сільського господарства України: проблеми правового забезпечення [Текст] : монографія / Х. А. Григор'єва ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". - Херсон : Гельветика, 2019. - 595с.

12. Жураковська Л.А. Ключові політики та заходи для підтримки аграрного сектору України в умовах воєнного стану. Центр економічних і соціальних досліджень, відділ секторальної економіки НІСД. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-11/az_agrarnyi-sector-30112023.pdf (дата звернення: 21.10.2024)

13. Кобеля-Звір М. Я. Гранти для переробної галузі як інструмент її розвитку в умовах війни та повоєнний час / М. Я. Кобеля-Звір // Підприємництво та інновації. - 2023. - Вип. 28. - С. 47-51. - URL:: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pidinnov_2023_28_9 (дата звернення: 22.10.2024)

14. Круглов В.В. Державна політика розвитку аграрного сектору економіки на основі державно-приватного партнерства. Економіка та управління АПК. 2021. № 1. С. 85–94.

15. Мельник Л. Л. Державна підтримка агробізнесу: сутність, значення та сучасний стан в Україні / Л. Л. Мельник, І. І. Байдак. // Ефективна економіка. - 2023. - № 5. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2023_5_63 (дата звернення: 15.10.2024)

16. Місевич М. А. Напрями державної підтримки сільськогосподарських підприємств / М. А. Місевич, В. М. Ходаківський, А. М. Макаренко, О. М. Павлюк // Агросвіт. - 2020. - № 19-20. - С. 75-81. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2020_19-20_13 (дата звернення: 19.10.2024)
17. Ніценко В.С. Щодо уточнення змісту дефініції «агропромислове підприємство». Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. 2021. Вип. 161. С. 245—252.
18. Олашин М. М. Аналіз окремих нормативно-правових актів, що забезпечують функціонування аграрного сектору економіки України. Аграрна економіка. 2018. Т. 11. № 1–2. С. 23–28
19. Оподаткування та державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників: регіональні пріоритети та євроінтеграційні процеси : монографія / Г. М. Давидов [та ін.]. - Кропивницький : Александрова М. В. [вид.], 2017. - 208 с. : рис., табл. - Бібліогр.: с. 186-207.
20. Петлюк Л. О. Державна підтримка у забезпеченні розвитку аграрного сектору економіки України / Л. О. Петлюк, Н. С. Медведкова // Економіка та держава. - 2021. - № 2. - С. 105-111. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2021_2_20 (дата звернення: 17.10.2024)
21. Про Державний бюджет України на 2024 рік : Закон України від 9 листоп. 2023 р. (із змінами і доп. від 21.09.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>(дата звернення: 22.10.2024).
22. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24 черв. 2004 р. (із змінами і доп. від 31.12.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>(дата звернення: 22.10.2021).
23. Про регулювання цін на окремі види продовольчих товарів та забезпечення стабільної роботи виробників продовольства в умовах воєнного стану : Постанова КМУ від 19.06.2023 № 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/650-2023-п> (дата звернення: 22.10.2024).
24. Прудивус Л. В. Методичні підходи до оцінки ефективності державної підтримки сільськогосподарських / Л. В. Прудивус // Економіка

АПК. - 2017. - № 4. - С. 106-111. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2017_4_15 (дата звернення: 17.10.2024)

25. Русан В. М., Жураковська Л. А. Аграрний сектор України у 2023 році: складники стійкості, проблеми та перспективні завдання. Центр економічних і соціальних досліджень, відділ секторальної економіки НІСД. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-02/az_agrosektor_15022024.pdf (дата звернення: 15.10.2024)

26. Русан В. М., Жураковська Л. А. Пріоритети розвитку переробки сільськогосподарської продукції в умовах потенційних загроз блокування українських портів Центр економічних і соціальних досліджень, відділ секторальної економіки НІСД. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-09/agropereobka_pdf.pdf (дата звернення: 21.10.2024)

27. Тарасевич Н. В. Міжнародний досвід державної підтримки аграрного сектору економіки // Наук. вісн./Одес. нац. екон. ун-т. - 2021. - № 7/8.

28. Ткаченко О. С. Державна підтримка сільськогосподарських підприємств — реалії сьогодення / О. С. Ткаченко // Інвестиції: практика та досвід. - 2019. - № 12. - С. 27-30. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2019_12_7 (дата звернення: 19.10.2024)

29. Шобаніна О. В. Державна підтримка інноваційного розвитку аграрного сектору України / О. В. Шобаніна, О. А. Купчишина // Вісник ХНАУ. Серія : Економічні науки. - 2020. - № 2. - С. 340-352. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhnau_ekon_2020_2_28 (дата звернення: 19.10.2024)

30. Шинкар Д. П. Ключові елементи механізму державної фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників/ Д. П. Шинкар // Центральноукраїнський науковий вісник . Економічні науки. - 2021. - Вип. 6. - С. 142-153. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2021_6_16

31. Бюджет 2024 – яку державну підтримку заклали для агросектору? URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/1025-byudjet-2024--yaku-derjavnu-pidtrimku-zaklali-dlya-agrosektoru> (дата звернення: 22.10.2024)

32. Юрченко В. І. Сучасні стратегічні напрями розвитку інноваційних процесів в сільському господарстві регіонів України. Державне управління: удосконалення та розвиток № 12. – 2017. – URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1150>.

33. Скопенко Н. С. Сучасні тенденції кооперації та інтеграції в АПК – URL: <https://jrnل.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/view/524/508>.

34. Телюпа Андрій. Мінекономіки через програми «Зроблено в Україні» стимулює розвиток агропереробки та підтримує вихід виробників на ринки ЄС. - URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minekonomiky-cherez-prohramy-zrobлено-v-ukraini-stymuliuiе-rozvytok-ahropererobky-ta-pidtrymuie-vykhid-vyrobnykiv-na-rynky-ies>

35. Х. Григор'єва. ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ РЕЄСТР: ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВСТВА. . - URL: http://yurvisnyk.in.ua/v3_2024/14.pdf

36. Державний аграрний реєстр. Офіційний сайт. URL: <https://www.dar.gov.ua/>

37. Агробізнес України інфографічний довідник. - URL: <https://agribusinessinukraine.com/>

38. Про функціонування Державного аграрного реєстру : постанова Кабінету Міністрів України від 2 червня 2021 р. № 573. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573-2021-п#Text>

39. Mercy Corps UERP. Програма підтримки економічної стійкості України (UERP). URL: <https://uерp.mercycorps.org/>

40. Забезпечення сталого розвитку України в контексті глобального партнерства : монографія / [за заг. та наук. ред. Л. О. Петкової, О. Ю. Березіної, І. Г. Гончаренко]; М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси : видавець Третяков О. М., 2019. – 335 с.

41. Трусова Н. В., Радченко Н. Г., Шутько Т. І. Бюджетно-податкове стимулювання розвитку аграрного сектору України. Агросвіт, 2021. № 20. С. 22-31.

42. Шабатура Т. С., Галицький О. М. Державне регулювання в контексті

нарощення економічного потенціалу агропродовольчих підприємств України. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2019. № 3. С. 89-99

43. Калетнік Г. М., Пришляк Н. В. Державна фінансова підтримка сільськогосподарських товаровиробників. Економіка АПК. 2010. № 8. С. 52-55.

44. Фурман І. В. Система фінансового регулювання аграрного сектору України: оцінка сучасного стану та активізація функціонування. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2017. № 5. С. 35-

45. Mercy Corps UERP. Програма підтримки економічної стійкості України (UERP). URL: <https://uerp.mercycorps.org/>

46. Агентство США з міжнародного розвитку. URL: <https://www.usaid.gov/ukraine>

47. European Institute of Innovation and Technology. URL: <https://www.eitfood.eu/>

48. Corteva Agriscience. URL: <https://www.corteva.com.ua/social-responsibility/TalentA/TalentA.html>

49. Інформаційний центр «Зелене дос'є». URL: <https://www.dossier.org.ua/projects/organic-grant-program/>

50. Беззубко Б., Беззубко Ю. Міжнародна технічна допомога для України. Галицький економічний вісник. 2020. № 3 (64). URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/32493/2/GEB_2020v64n3_Bezzubko_B-International_technical_210-216.pdf (Дата звернення: 12.11.2024).

ДОДАТКИ

Додаток 1

Розподіл видатків та надання кредитів за програмною класифікацією на 2023-2025 роки										
Код програмної класифікації видатків та кредитування державного бюджету	Найменування згідно з відомчою і програмною класифікаціями видатків та кредитування державного бюджету	2023 рік (факт)			2024 рік (закон)			2025 рік (проект)		
		загальний фонд	спеціальний фонд	Разом	загальний фонд	спеціальний фонд	Разом	загальний фонд	спеціальний фонд	Разом
2800000	Міністерство аграрної політики та продовольства України	2,271,630.7	694,899.4	2,966,530.1	3,621,924.2	1,400,635.7	5,022,559.9	581,108.9	4,989,378.5	5,570,487.4
2801000	<i>Апарат Міністерства аграрної політики та продовольства України</i>	684,752.5	298,063.1	982,815.6	598,370.8	1,034,471.6	1,632,842.4	581,108.9	4,989,378.5	5,570,487.4
2801010	Керівництво та управління у сфері агропромислового комплексу	119,087.5	27,069.0	146,156.4	178,110.8	0.0	178,110.8	180,127.5	0.0	180,127.5
2801050	Наукова і науково-технічна діяльність у сфері розвитку агропромислового комплексу, стандартизації та сертифікації сільськогосподарської продукції	59,627.2	69,931.3	129,558.5	56,542.0	65,670.0	122,212.0	55,317.0	68,512.0	123,829.0
2801130	Підвищення кваліфікації фахівців агропромислового комплексу	12,865.4	17,596.1	30,461.5	15,226.9	19,278.4	34,505.3	0.0	18,632.8	18,632.8
2801200	Створення та функціонування Групи управління Проектом «Екстрений проект надання інклюзивної підтримки для відновлення сільського господарства України (ARISE)» при Міністерстві аграрної політики та продовольства України	0.0	0.0	0.0	0.0	3,523.2	3,523.2	0.0	3,523.2	3,523.2
2801250	Виплати Аграрного фонду пов'язані з комплексом заходів із зберігання, переробки, експорту та експорту об'єктів державного цінного регулювання державного інтервенційного фонду	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
2801310	Організація і регулювання діяльності установ в системі агропромислового комплексу	118,359.5	116,146.7	234,506.2	139,664.4	70,000.0	209,664.4	139,664.4	75,006.0	214,670.4
2801380	Формування статутного капіталу Фонду часткового гарантування кредитів в сільському господарстві	364,000.0	0.0	364,000.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
2801410	Виконання рішень суду	0.0	0.0	0.0	1,000.0	0.0	1,000.0	1,000.0	0.0	1,000.0
2801460	Надання кредитів фермерським господарствам	0.0	67,320.0	67,320.0	0.0	80,000.0	80,000.0	0.0	80,000.0	80,000.0
2801500	Підтримка фермерських господарств та інших виробників сільськогосподарської продукції	0.0	0.0	0.0	0.0	796,000.0	796,000.0	0.0	4,726,000.0	4,726,000.0
2801570	Організація та функціонування Аграрного фонду	10,804.4	0.0	10,804.4	205,000.0	2,826.7	207,826.7	205,000.0	0.0	205,000.0
2801580	Фінансова підтримка сільгосподарів-виробників	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
2801700	Надання компенсації об'єктам державної виваженості, у будівлях (приміщеннях) яких в умовах воєнного стану на безоплатній основі розміщувалися внутрішньо переміщені особи	8.6	0.0	8.6	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0